

Přítomnost

ROČNÍK XVI.

V PRAZE 17. KVĚTNA 1939

ZA K 2.—

Tvář českého čtenáře

F. PEROUTKA

Od Rooseveltova poselství k milánské smlouvě

Z. SMETÁČEK

Londýn a Moskva

JAN ALBERT

Fata morgana potlesku

Alžběha, Tolstoj
EDMOND KONRÁD

Jaká četba kazí děti

JIRÍ SOUMAR

Proč celou stránku sportu?

A. MRÁZ

Debata o českém parlamentu. — Oč jde mezi Srby a Chorvaty. — Pěkný pokrok ve spotřebním družstevnictví. — Slovenská kniha a český čtenář. — Slovenky odpovídají Slovence.

ODBORNÍ LÉKAŘI

MUDr. ZDENKA NEDVĚDOVÁ-NEJEDLÁ

odb. dětská lékařka. **PODOLÍ, PANKRÁČKA 14** (stanice elektr. dráhy za Podol. sanatoriem). Ord. 9—10 a 2—4. Tel. 441-77.

MUDr. ANTONIN NEUMANN

odborný lékař nemocí pohlavních, kožních a kosmetiky **Praha II., Na Zbořenci 24** — třetí dům od Karlova náměstí. Ordinuje celý den. V neděli a ve svátek dopoledne. Tel. 41.728.

Pro plastickou chirurgii **Dr. RUDOLF SLUNEČKO**

ord. 3—4 (a podle úmluvy). Telefon 393-79. **PRAHA II., VO-DIČKOVA 15.** (Hlávčův palác.)

MUDr. STANISLAV TUMPACH

odborný lékař pro chirurgii a urologii. **PRAHA XII., Fochova 84** (Nám. krále Jiřího). Ord. 15—17. Tel. 512-86, byt: 513-38.

u Jaroměře

Sezona od 1. března

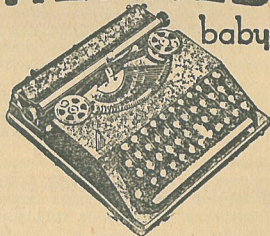
Revma, dna, ischias, nervosy, ženské choroby
Levné jarní paušály od K 960,- za 3 týdny

Světovou sensací

prvního řádu jsou

švýcarské psací stroje

HERMES
baby

s automatem pásky, oboustranným vypínačem okraje a velkou řádkovou pákou, s elegantním kufříkem

JEN K 1390,-

Zádejte předvedení dalších modelů.

CHOCHOLA A SPOL.,
PRAHA, Václavské n. 23, v pasáži

OBUV PRO VYŠŠÍ NÁROKY

FERRY GRAUMANN

PRAHA I., PŘÍKOPY 35, schodiště A. Tel. 315-28.

ČLOVĚK MUSÍ JÍST!

To je sugestivní název důležité knihy **C. C. FURNASE a S. M. FURNASOVÉ** S nakažlivým nadšením **PAUL DE KRUIFA** jasně a vtipně zachycují autoři

HISTORII BOJŮ O LIDSKOU POTRAVU

Z OBSAHU: PRAČLOVĚK - LIDSKÝ STROJ - UHLÍKOVODANY - TUKY - VITAMINY - KAZIVÉ ZUBY - PRODLOUŽENÍ LIDSKÉHO ŽIVOTA - JAK SPRÁVNĚ JÍSTI - NAČ KUCHARKY ZAPOMÍNÁJÍ - NEZBYTNÉ ROSTLINY - DIETA - RASOVÁ ZDATNOST A J.

DŮLEŽITÝ PŘEHLED MODERNÍ VÝŽIVY
PRODLOUŽÍTE SI ŽIVOT, SEZNÁMÍTE-LI SE S TÍMTO PRŮKOPNICKÝM DÍLEM!

Brož. K 45,-, váz. K 60,-

Dodá každý knihkupec!

PRAHA XII, FOCHOVA 62

KNIHA SLÁVY A NADĚJE! POSTAVY ČESKÝCH DĚJIN

Sestavil a úvod napsal **VL. NOVOTNÝ**

Od **PŘEMYSLA ORÁČE** až po **T.G. MASARYKA**. Je to přehlídka jednoho sta slavných tváří. Je to řetěz velikých mrtvých ukutý duchem našich dějin. Košatá koruna činů, kterou tyto rozklepali před očima světa, plná listů popsaných slávou. Je to alej vedoucí do budoucnosti. Kniha, ve které budete listovat s dojetím.

V poloplát. vazbě K 60,-, v polokož. vazbě K 80,-
Vs volných listech (určeno pro školy) K 70,-
**NEMĚLO BY BÝT RODINYA KNIHOVNY,
VE KTERÉ BY TOTO DÍLO NEBYLO!**

Dodá každý knihkupec!

PRAHA XII, FOCHOVA 62

Čtěte **LIDOVÉ NOVINY**

OBSAH PŘÍTOMNOSTI Č. 19: JAN ALBERT: Litvinovův odchod — MILENA JESENSKÁ: Jsem především Češka? — ZDENĚK SMETÁČEK: Co se událo od 15. března. — E. F. BURIAN: Přeoraganisovat kulturu — SYDNEY HORLER: Literatura na výdělek — DR. E. FRANZEL: Česká pevnost — DR. JAN SKÁLA: Příprava hospodářského programu — »Já jistě nejsem pověřivý, ale...« — Národní souručenství aneb sjednocený národ — Význam exportu pro nás — Odpovědi Hlinkovu gardistovi — Na dvě adresy.

Přítomnost

řídí **Ferd. Peroutka**

nezávislý týdeník

vychází ve středu v nakladatelství

FR. BOROVÝ V PRAZE I, NÁRODNÍ TRÍDA 11.

Telefon číslo 390-51 až 54 • Účet poštovní spořitelny číslo 35.622 • Nevyžádané rukopisy se nevracejí • Předplatné na rok K 100.—, na půl roku K 50.—, na čtvrt roku K 25.—, jednotlivá čísla K 2.—, Pour la France et ses Colonies Frs 2.50. • Dohlédací pošt. úřad Brno II. • Novinová sazba povolena v Brně ředitelstvím pošt a telegrafů pod čís. 119.268/IIIa. • Odpovědný redaktor J. Dlabáč.

TISKEM LIDOVÉ TISKÁRNY, BRNO, ČESKÁ 6.

Přítomnost

ROČNÍK XVI.

V PRAZE 17. KVĚTNA 1939

ČÍSLO 20.

Tvář českého čtenáře

Pražský německý časopis »Der Neue Tag«, který se k nám Čechům od samého svého začátku slušně choval, jak se na prostředníka také sluší a patří, přinesl v posledním nedělním čísle článek, jenž s našeho českého stanoviska potřebuje doplnění. Pozorují-li se, píše »Der Neue Tag«, tváře českých čtenářů novin, snadno se pozná, že poctivě pracující český člověk není »cupidus rerum novarum«. A že je mu vzdálena »chtivost po nových sensacích«; český člověk chce nyní, po tak mnohých rozčileních, mít klid a zajištěnou existenci svou a svých dětí; české politické vedení by mělo budit porozumění zejména pro tento prospěch českého národa, který se má klidně věnovat své práci a svým dětem; zdravá láska k vlastnímu národu vždy usiluje o to, aby se tomuto národu dobře dařilo; kdyby se české politické vedení oddávalo falešnému patosu, byla by to chyba; smíření s realitou podaří se vždy na nepatetické cestě.

Redaktor pražského německého časopisu pozoroval, jak se zdá, obličej českých čtenářů novin v tramvaji nebo v kavárně. Nelze popírat správnost jeho pozorování. Český člověk skutečně by měl rád klid, jehož v poslední době tak málo užil; opravdu by se, jako členové všech národů na světě, rád dobře uživil; zajiště by, jak jest lidské, chtěl mít svoji existenci zajištěnu. Všechny postřehy německého redaktora, které mají vztah k hmotné stránce problému, jsou správné. Přes to mi budiž dovoleno říci, že když jsem článek z »Der Neue Tag« dočetl, měl jsem dojem, jako by někdo na náš národní život právě přikládal velký kus ssacího papíru, který z něho bere všechnu vláhu. To proto, že v článku tom nebyla řeč o mnohém, co tvoří podstatu každého národního života. Jeho obsah, mohlo by se zdát, byl takový: Český člověče, pracuj a pak seď doma u kamen, o nic jiného se nestaraje.

My čeští novináři, kteří českého člověka známe jinak než jenom z pozorování v tramvaji, musíme článek německého kolegy po jedné stránce doplniti. Po stránce, abych tak řekl ideální. Marxistická nauka, jak známo, chybovala tím, že na první a snad jediné místo v duši člověka a národů kladla pohnutky hmotné. Majíce nyní vybudovati mezi Čechy a Němci nový poměr, nechybujeme tím způsobem, že bychom třeba slušné uspořádání otázky hmotné kladli na místo nej přednější. V prvním článku, jež jsem měl příležitost napsati sem po 15. březnu, formuloval jsem již odpověď, nad kterou ani dnes nevím lepší. O národech, řekl jsem, platí jako o jedincích, že ne samým chlebem živ jest člověk; naše česká otázka není otázkou hmotnou, nýbrž morální.

Teoreticky nemůže býti nikdo lépe připraven, než právě německý nacionální socialista, aby toto naše stanovisko uznal. Neboť, ačkoliv nacionálně socialistická nauka mnoho mluví o národním chlebu, přece vždy mnohem více mluví o národní duši a národní cti. Právě německý národní socialismus zdůrazňoval, že národ není princip ani zásobovací ani výdělkový, nýbrž duchovní. Máme nepochybně právo jako každý jiný národ, abychom podstatu svého národního života kladli do týchž vyšších oblastí a abychom svému životu hleděli zachovat všechn vznešený ruch. Poněvadž pisatel článku v »Der Neue Tag« o tomto pomlčel, měl jsem dojem onoho kusu pijavého papíru, který se na nás snáší.

Duševní život českého člověka, jako člověka německého, francouzského, italského nebo anglického, není vyčerpán hmotnými starostmi. Uspokojí se zajisté, může-li se slušně žít. Ale není tak maličký, aby tím jeho národní duše byla zasycena. Máje ruku na pluhu, má přece dost času a zájmu, aby se rozhlédl po národním obzoru. Čta v novinách zprávy bursovní nebo trhové, není tak tupý, aby už na nic jiného nepomýšlel. Zabezpečiv si existenci osobní, nepřestane se zabývatí myšlenkami na existenci národní. Nad kusem chleba nezapomene na čest svého kmene. Nevím, je-li to vše možno zjistit nějakým vnějším pozorováním tváře českého čtenáře, kterýmžto způsobem německý novinář vyvodil své závěry. My, čeští novináři, chtějíce poznati duši českého člověka, máme proti německému kolegovi výhodu oné metody, které psychologie říká subjektivní zkušenost: stačí nám nahlédnouti do vlastního nitra, abychom seznali, co asi český člověk cítí. V dialogu o uspořádání poměrů mezi českým a německým národem, sotva by bylo ku prospěchu, kdybychom německé poznatky nedoplňili svými poznatky vlastními.

Můžeme souhlasiti s tím, že z českého veřejného života by měl vymizet falešný patos, pokud v něm vůbec jest. Tím není řečeno, že z našeho národního života může vymizet patos všechn. Jestliže některému národu, jako našemu, bylo tak zblízka podrženo zrcadlo života před tvář, jestliže událostmi byl přiveden k intenzivnějšímu přemýšlení o prvních a posledních věcech národa, než jak se děje u národů větších, a proto šťastnějších, které mají svou existenci zabezpečenější, jaký div, jestliže jeho slova se někdy snad také zachvějí patosem? Jaký div, že na jedné křížovatce svých dějin se chováme také trochu slavnostně? Že, berouce nyní úzkostlivěji než jindy nit národního života do svých rukou, pěstujeme usilovněji vše, co nás spojuje s minulými generacemi, chtě-

poznámky

Debaty o českém parlamentu

Jíce si připadat věčnější a trvalejší než houf much na podzim? Že s velkou slávou pohřbíváme své mrtvé básníky a vroucně klademe květiny před pomníky svých velkých mrtvých?

V poslední řeči Vůdce a říšského kancléře bylo připomenuto, že německý národ se cítil ohrožen značným počtem zbraní, který byl nahromaděn v našem arsenálu. Tato příčina znepokojení byla důkladně odstraněna. Zdá se, že po té stránce mezi českým a německým národem zmizely příčiny konfliktu. Nemůže již býti o nás řečeno, že bychom mohli v nynějším svém stavu někoho ohrožovat. Ty záležitosti, které nám zbyly, mají býti podle výnosu o Protektorátu svěřeny naší autonomní péči. Zejména péče o náš duchovní život, na který nikdy nezapomeneme pro svůj život hmotný. Můžeme-li mluvit upřímně, jak z jisté vždy jest nejlépe, vadí nám v článku pražského německého časopisu, že projevuje jakousi péči o naše tělo, nezmiňuje se o naší duši a o našich otázkách morálních. Národ není jen souborem jedinců, kteří se chtějí co nejlépe uživit. Na svůj národní prapor nanesli jsme si jako hlavní barvu barvu zisku. Žádáme, aby Němci, uvažující již o nás, doplnili své úvahy o ohled na naši duchovní a morální národní stránku. Dostavše se do nového uspořádání, nepřejme si zajisté, aby náš prapor vlál chaběji než vlají prapory jiných národů a abychom si musili odpírat některou stránku z bohatosti jejich existence.

Proto asi skrývá se ve tváři českého čtenáře novin více, než tam letmým pozorováním objevil úvodníkář německého pražského listu. Jestliže nyní celý svět duní řečmi o cti národů, jak bychom také my na svou čest nepomýšleli? Nebylo by to dokonce nepřírozené? V té věci jest třeba mluvit otevřeně: nové uspořádání bude jen tehdy dokonalé, jestliže v něm bude zabezpečena netoliko naše hmotná, nýbrž také naše duchovní existence, jak nám to bylo slíbeno. Pouze se uživit, nepovažujeme za problém tak veliký, aby nás to vyčerpalo; dovedli jsme si vždy vyrobit dostatečný počet potravin, kvalitních látek a jiných výrobků, aby nás to uživilo a ošatilo, a nikdy nás ještě nenařadilo v této věci se trásti strachem před budoucností a toto považovati za svůj hlavní problém.

To jest tedy naše »na čem záleží«. Není to žádná chtivost nových věcí, nýbrž chtivost věcí velmi starobylých: naše národní existence, naše svěbytnost, náš duchovní život trvají hodně déle než tisíc let. V tváři čtenářů českých novin, pozorují-li se dobře, lze pozorovat upřímnou lásku k těmto starým faktům a péči o ně. Starost, aby nebylo oslabeno, co minulé generace vybudovaly. To jistě není chtivost nových sensací. V tom svém snažení a toužení jest náš národ podoběn všem ostatním národům na světě.

Povím příště, jak čeští čtenáři dávají pozor na nás, české novináře, zda na tyto věčné věci národa právě tak vroucně myslíme jako oni. *Ferdinand Peroutka*

V novinách se začalo psát o tom, co se má státi s prázdností, která nastala tím, že parlament byl rozpuštěn a nový nebyl ani zvolen, ani jmenován. K rozpuštění naší poslancské sněmovny a senátu jsme tehdy zde řekli, že za docela změněných státoprávních podmínek to bylo opatření nevyhnutelné a že sotva by bylo možné vytvořit nějakým právním výmyslem ze zbytků bývalého československého parlamentu jakýsi český parlament, reprezentující jedinou stranu a představující český lid v těchto nových politických a právních poměrech. Spekulace, zda rozpuštění bylo »ústavní« anebo ne, je jistě hodna teoretiků, mají-li na ni kdy a nervy, ale prakticky je zbytečná. Situace je taková, jak ji celý národ pochopil a nemá smyslu si dělat jakési iluze. Proto i tuto věc nutno chápat reálně.

Má-li se uvažovat o tom, zda má býti zřízen český parlament anebo zda má zůstat dnešní stav, pak ovšem nezávisí věc jen na vůli českého národa. Ale již se ozval s německé strany hlas, že chce-li český národ, že může parlament si vytvořit. O tom, že tedy má býti ustaven český parlament, není sporu. Začalo se pak psát o tom, že prý by parlament měl býti jmenován. Pravděpodobně by jmenování poslanců — druhá komora by asi nebyla zřizována, leda pro ryze hospodářské problémy — provedl státní prezident. A již se také kdosi řeklo, že třetina parlamentu by byli politické, třetina hospodářsky vzdělaní lidé a třetina představitelé stavů. Toto považujeme sice za poněkud předčasné, ale debatuje-li se již o českém parlamentu a není-li proti jeho existenci odpor říšských činitelů, pak mnoho mluví pro to, aby byl vytvořen parlament volený, nikoliv jmenovaný. Prakticky to nebude velký rozdíl, když bude stejně tak jako tak volena jen jedna jediná listina. Ale parlament i tímto způsobem volený bude přece jen představovat do větší míry vůli národa i v dané, úzce vymezené situaci, a bude mít tak větší prestiž, než by měl pouhý seznam osob, které by se staly pouhým jmenováním členy nového českého parlamentu v rámci Říše. Téměř stoprocentní účast všech českých mužů v Národním souručenství je ostatně dokladem, že nejde o žádný experiment. Tento český parlament by byl forem pro vládu, bude jejím podkladem a tribunou, kde se bude moci leccos říci, i když ovšem s hlediska nových státoprávních poměrů tomu bude jinak, než v bývalých československých parlamentech.

Soudíme, že tato věc by se měla provést s urychlením, aby na podkladě výnosu Vůdce a říšského kancléře se stalo i parlamentní cestou vše ke splnění jeho slov, že česká a moravská země »jsou autonomní a spravují se samy«. Poslancům musí se také dostat poslancské imunity, která v nových poměrech opět nabude smyslu, jehož v bývalé republice vlastně prakticky již pozbyla. Nyní bude opět cenným zařízením. Také se spíše v parlamentě uplatní podněty, jež budou vycházet z tohoto tělesa na podkladě obecné iniciativy a bude možné snáze leckteré věci vyřídit, když budou projednány na parlamentní půdě po řádné veřejné debatě.

Námět »Prítomnost« na oživení existence Parlamentního kontrolního a úsporného výboru se setkal s obecným porozuměním. Zdá se dokonce, že bude brzy realizován. Bylo by tedy žádoucí, aby oba podněty byly spojeny. Bude pak možno vytvořit novou ústavní listinu a přesně vyjádřit a střežit práva, která byla Protektorátu dána do vinku. Rozumíme, že tento návrh bude přijat se smíšenými pocity. Nebylo by však přes to správně bagatelizovat i tuto možnost. Ovšem, není to mnoho, ale musíme se držet každého práva, které bylo českému národu v jeho soudobé situaci přiznáno. *Moll.*

Oč jde mezi Srby a Chorvaty

Po zkušenostech, kterých jsme nabyli s federalisací bývalého československého státu, sledujeme pochopitelně s velkou pozorností a jistou úzkostí vývoj jednání o tak zv. autonomii Chorvatska v rámci Jugoslavie, která se nyní rovněž má státi federalisovaným státem. Rozpravy mezi dr. Mačkem, jenž v jedné osobě je vůdcem chorvatské sjednocené opozice, předsedou Chorvatské selské strany a současně mluvčím selské demokratické koalice, zahrnující i důležité skupiny nechorvatské na jedné straně a mezi předsedou jugoslávské vlády Cvetkovičem na straně druhé, se začaly dnem 2. dubna. I když formálně se skončily 27. dubna, trvají tedy prakticky již bezmála šest neděl. Vše, co se stalo v krátké době před tím a po tom ve střední Evropě, učinilo z tohoto jednání předmět přímo evropské pozornosti, o němž se píše také ve světovém tisku denně. Správně se rozpoznává, že řešení, ke kterému se dojde, bude v každém případě, ať je smírné nebo ať se skončí rozbitím porad, mítí nepochybný vliv na vývoj evropských dějin v užším slova smyslu.

Předseda jugoslávské vlády Cvetković je Srb; velmi dobře pochopil, oč jde, a proto si počínal tak rozhodně a při tom smířlivě. Musil překonat nemalé potíže ve vlastním vládním táboře a v srbském národě a na druhé straně se musil velmi namáhat, aby upozornil Chorvaty, že jejich požadavky nemohou jít dále, než ještě snese existence Jugoslavie jako státu. Jak známé nám to vše připadá! Zejména ovšem, když si připomeneme, že ve Cvetkovićově kabinetu zasedají dva Chorvati, dva Slovinci a dva mohamedánští Bosňáci. Přes vše, co namítala korunní rada a ti zástupci srbského národa, kteří se bojí o jednotu státu, přes pochybnosti, které měl ovšem také generální štáb (mluvilo se také o vlastní chorvatské armádě), přijal ministerský předseda Cvetković zásadu federalisace Jugoslavie a prosadil ji na všech stranách. Lze si představit, že to nebylo ani snadné, ani sladké.

Oč nyní jde, jest vymezení hranic jednotlivých federálních území. Chorvaté ovšem chtějí, aby autonomní chorvatský stát v rámci federalisované Jugoslavie byl co největší a chtějí do něho zahrnout všechna území, kde jsou Chorvati. To tedy je ještě těžší problém, než tomu bylo u nás se Slovenskem, protože tam byly alespoň hranice jasné a nesporné, kdežto v chorvatském případě je tomu asi tak, jako tomu bylo u nás se sudetskými Němci. Chorvatské a srbské oblasti se na několika místech prostupují tak, že táhnout mezi nimi čáru je přímo nemožné a na řadě míst je to alespoň skoro nemožné. Nadto je tu ještě celý systém národnostních ostrůvků a potíž, co s nimi. Snad by tyto problémy odstranila široká a pozitivně upravená federalisovaná demokracie, ale v dnešní Evropě jsou nacionální problémy tak vybičovány, že se o tom nedá ani mluvit, nehledíc ani k potížím jiného druhu, plynoucím ze založení srbského i chorvatského lidu.

Z vytvoření hranic autonomního chorvatského státu v rámci federalisované Jugoslavie mají strach Srbové, jako živel stát udržující, obává se ho stejně také vedení armády, i někteří Chorvati a Slovinci a ovšem především koruna. Proto, když se 27. dubna skončilo jednání mezi Mačkem a Cvetkovičem dohodou, kterou po jakýchsi vnitřních těžkostech přijala jugoslávská vláda, nastala nečekaná nová krize, jakmile věc byla předložena korunní a vojenské radě. Krize vypukla ostře minulý pátek, když jeden chorvatský list vydal zvláštní vydání, oznamující, že regentská rada odmítla Cvetkovićův a Mačkův plán. Časopis byl sice ihned konfiskován, nieméně se zatím již na ulicích shromáždily velké davy. Došlo k obvyklým výtržnostem a dosti nebezpečným srážkám, jež naštěstí neměly žádné vážné následky. Předseda vlády vydal pak týž den úřední komuniké, ve kterém konstatoval, že o věci se dále jedná a že návrhy podané oběma stranami se zkoumají. Do sporu zasáhla nakonec, v nebezpečném stadiu, sama hlava regentské rady, princ-

vladař Pavel, který ujistil dr. Mačka, že dohoda ze 27. dubna byla »v principu přijata« jak vojenskými představiteli, tak i korunní radou, ale že »některé body je nutno ještě vyjasnit«.

A tak zůstávají příčiny, proč jednání dále uvázlo, v podstatě v temnotě. Zdá se ovšem, že Chorvati šli přesprávil daleko. Hlavní potíž je pravděpodobně s Bosnou, kterou chtějí Chorvati zařadit do svého autonomního státu v rámci federalisace Jugoslavie, a jdou tak daleko, že je otázka, zda ještě tato federalisace je víc, než pouhé slovo.

Bosna je totiž přímo typický případ. Je tam pouze 20% Chorvatů a katolíků, a přes to Chorvati žádají, aby byla zahrnuta do Chorvatska. Téměř 48% obyvatel Bosny jsou orthodoxní Srbové a 30% obyvatelstva tvoří mohamedáni. Zbytek obsahuje něco cikánů a židů, vedle různorodé národnostní tříště. Srbové tvoří tedy téměř většinu a pochopitelně chtějí, aby Bosna přišla do srbské autonomní části. Mohamedáni naproti tomu přišli s návrhem, aby byla vytvořena čtvrtá federalisační autonomní státní součást, rovnocenná částem srbské, chorvatské a slovinské. Při tom jsou mohamedáni ještě jakousi »vnitřní menšinou«, počítajice se totiž zčásti za Srby a zčásti za Chorvaty. Vedle dělíčka nacionálního najednou zde tedy ještě vystupuje dělíčko náboženské. Chorvati přišli po tomto požadavku Bosňáků s návrhem na plebiscit a na četné věčné námitky isou ochotni omezit plebiscit na západní část Bosny, doufajice, že tam dostanou většinu. Co by ovšem pak zbylo srbskému obyvatelstvu, kromě starého Srbska a některých ostrůvků, je nsnadno si představit. Chorvaté prohlásili, že »nemají námitky« proti tomu, aby Bosna byla »vůbec autonomní«, což ovšem uvítali mohamedáni s radostí, ale zato Srbové se ulekli, že atomisace Jugoslavie se pak již ničím nezastaví a že se stane hříčkou v ruce okolních mocných sil.

Situace tedy vypadá asi tak: Zásada autonomie pro Chorvaty je obecně přijata a proti jejímu provedení se již nikdo v Jugoslavii nepostaví. Její věcný rozsah bude veliký, bude to téměř úplná samostatnost, stát ve státu. Spor je již jen o rozsah území, které má býti autonomní a zda i ostatní části Jugoslavie mají býti takto nově státoprávně vybaveny.

Napětí a nervosita, které z tohoto vleklého jednání vznikají, se ještě umocňují pocitem obav, jak se nová Jugoslavie osvědčí a zda se tento proces zastaví, i když Chorvatsko se stane autonomní v mocenském i územním rozsahu, který dr. Maček požaduje.

Mnozí si připomínají Slovensko; nejenom Srbové, ale i leckteří umírněnější Chorvati. Zdá se dokonce, že problém Jugoslavie se může stát s hlediska evropského naléhavější, než je soudobý problém Polska. Není nemožné, že se pak náhle pozornost od Polska obrátí k Jugoslavii. *Moll*

Slovenská kniha a český čtenář

Třeba od 14. března 1939, kdy byla vyhlášena samostatnost Slovenska, ještě neuplynula dlouhá doba, přece se už v oblasti kulturního dění projevují známky tohoto nového uspořádání politických a státoprávních poměrů. Bohužel, nejsou to známky utěšivé. Známé poměry a dovedeme kriticky se dívatí na vše, co doba přináší. To znamená, že umíme objektivně posuzovati i takové výzvy, jakou publikoval slovenský básník Rudolf Dilong, hledající mezi slovenskou veřejností, když už ne nakladatele, tedy aspoň mecenáše pro svou novou sbírku básní. Rudolf Dilong byl z prvních slovenských básníků, který v opojení přivítal autonomii Slovenska. Slovenské prostředí však poesii — a to dobrou — tvořilo, žel však, nekonzumovalo. I když poetické sbírky vycházely v nakladatelství L. Mazáče nákladem až 2000 výtisků, přece jen odbyt slovenské knihy se musel upíratí na prostředí jiné, neslovenské.

Tím jiným prostředím, neslovenským, byl český čtenář. Dobře máme v paměti, jak Slováci se domáhali, aby slo-

venská kniha byla v českých zemích co nejvíce rozšířena, a český čtenář se této povinnosti nevyhýbal. Jeho zásluhou bylo, že na příklad Milo Urbanův »Živý bíček« vyšel v Družstevní práci v prvním vydání hned nákladem přes 4000 výtisků (z toho 1000 exemplářů pro nakladatelství Academia v Bratislavě) a další vydání se od této cifry nevzdalovala. Podobně tomu bylo i u knih druhých slovenských autorů. Česká nakladatelství a čeští čtenáři reagovali na sugestivní pobídky kritiků i propagátorů slovenské poválečné literární tvorby a konsumovali slovenskou literaturu v míře nečekané.

Dnes ovšem se situace slovenské literární tvorby — a zejména jejího odbytu — podstatně mění. Hledají-li slovenští autoři nakladatele či aspoň mecenáše, čteme-li výtky, že sázecí stroje na Slovensku stojí, protože autoři už půl roku nepiší, nebo konstatování, že slovenští autoři nepiší proto, že se bojí, tu vidíme, že slovenský kulturní život citlivě reaguje i na politické poměry a nové dění, že jmenovitě nutí slovenské autory k úvaze o účelnosti a užitečnosti literární tvorby. Osamostatněním Slovenska se totiž nezměnily jen politické poměry, ale i čtenářská obec. Odchodem mnohých tisíců Čechů, zvyklých knihy nejenom čísti, ale i kupovati, dostavila se stagnace na knihkupeckém trhu, a tato stagnace se projevila též v nakladatelském podnikání. Až dosud nejvíce slovenských knih, zejména děl mladých autorů, vyšlo v českých nakladatelstvích. L. Mazáč, D. P., Melantrich a Fr. Borový vykonali pro slovenskou knihu i s hlediska uměleckého více, než kterékoli z toho mála nakladatelství slovenských, protože tato kniha u nich vycházela ne z popudů vnějších, tedy čistě nakladatelských, ale vnitřních. Slovenskou knihu — zejména dobrou — měli čeští nakladatelé rádi a uměli ji propagovati. Kdo na tuto propagaci reagoval, to byl v první řadě český čtenář. DP měla mezi svými více než 20.000 členy necelých 800 členů slovenských, a přece vydávala slovenské knihy v nejméně třítisícovém nákladu. Náklad konsumovali hlavně slovenští Češi, považující za svoji povinnost sblížit se se slovenskou kulturou, protože v jejím prostředí žili, a vydatně jim pomáhali i čtenáři ze zemí českých, podvědomě toužící zbavit se svých romantických představ, a hledající k Slovensku poměr mužný a chlapecký.

Tento kádr čtenářů dnes slovenská literatura z větší části ztratila. Je jen důsledkem toho, co bylo, že český člověk se vrací zase k české knize jako ke zdroji posily duše a víry. Zájem o slovenskou knihu, tak dlouho a obětavě z české strany propagovaný, na dlouhou dobu opadne. Slovenští autoři, zvyklí na odezvu v tisku českém i slovenském, budou se musít spokojit s odezvou ve čtyřech denících a páru měsíčníků na Slovensku vycházejících. Česká čtenářská obec, zahořklá vzpomínkami, je vypojena ze zájmu o slovenskou knihu, respektive o knihu slovensky psanou. Budou se muset — a to v oboustranném zájmu — hledat nové cesty a nové způsoby, a budou to jmenovitě muset být jiné formy, jimiž zas bude český čtenář k slovenské knize přiváben. Přáli bychom si, aby další události toto porušené dávné kulturní společenství nerozšiřovaly, ale stmelovaly. A viděli bychom rádi, zejména na prostředí českém, aby dovedlo osobní hořkosti překonávat. Je mnoho ještě slovenských knih v českých nakladatelstvích, a z nich mnohá dnes přivede k pochopení toho, co se stalo. Český čtenář je tvor zvědavý. Použije této příležitosti, aby se poučil?

Josef Dvořák

Pěkný pokrok ve spotřebním družstevnictví

Před několika týdny jsme přišli na tomto místě s podnětem, aby při chystaném slučování družstev byly postupně zrušeny filiálky různých splývavých spotřebních družstev, nacházející se v téměř menším městě, anebo ve větších městech v ulicích blízko sebe. Takto uvolněné prodejny by byly mohly prospět obchodníkům a živnostníkům, kteří se přestěhovali ze Slovenska, Podkarpatské Rusi anebo ze sudetských zemí do Čech a na Moravu, jako vhodný základ pro novou existenci. Není pochybnosti o tom, že je zapotřebí, aby vznikaly samostatné malé podni-

ky a aby se hledala možnost obživy nejenom pro zaměstnance, ale také pro ty, kteří se chtějí postavit na vlastní nohy.

Tato myšlenka se již uskutečňuje, protože se na štěstí vynořila na několika místech. (Pravíme na štěstí, neboť dosud trvá jakýsi nepochopitelný byrokratický odpor proti nápadům, s nimiž přijde tisk. To je však kapitola sama pro sebe, kterou se hodláme zabývat při jiné příležitosti.) Uvolní se asi 250 až 300 družstevních prodejen, jež budou postupovány obchodníkům a živnostníkům, aby si v nich otevřeli vlastní malé podniky. K tomuto uvolnění dojde se proto, že do Velkonákupní společnosti družstev vstoupí ostatní velkonákupní spotřebních družstev na území Čech a Moravy, takže vznikne jediná velkonákupna spotřebních družstev. To je nesporně velmi pěkný pokrok ve spotřebním družstevnictví, který mu prospěje po všech stránkách a bude uvítán nejenom družstevníky-spotřebiteli, ale všemi přáteli skutečně upřímně myšlené idey spotřebního družstevnictví.

Velkonákupní společnost družstev v Praze (VDP) byla ze všech velkonákupen spotřebních družstev (musíme je odlišovati od velkonákupen podnikatelských a obchodnických, případně zemědělských) největší a byla jediná s miliardovým ročním obrátem. Za let konjunktury 1929/1930 přestoupila tržba VDP 600 milionů K a ještě loni činila přes 560 milionů K, což znamená, že se udržela na úrovni z r. 1937. Jistě to nebylo snadné v roce tak pohnutém a svědčí to o komerčně velmi schopném a zdravém vedení tohoto do značné míry soběstačného podniku. VDP má řadu továren, na mýdlo, margarín, francovku a cikorku, má vlastní pražírny, mlýny na obilí a koření, továrny na konzervy, marmeládu, prádlo, uzeniny a pekárny. Tyto továrny VDP celkem kryjí třetinu její potřeby zboží.

Ve veřejnosti je to celkem velmi známo, protože vedení Velkonákupní společnosti spotřebních družstev dovedlo si vždy počínat s jistým taktem a skromností, osvědčující při tom mimořádné obchodní schopnosti. Ty jsou patry také v tom, že celkem VDP neinvestovala nic do sudetských území. Také investice VDP na Slovensku byly velmi opatrné a když se k nim VDP odhodlala, podnikala je v ryze slovenském kraji, takže okrájením Slovenska nebyla postižena. Dovedla se ubránit i velkému tlaku, konanému na ni za dob republiky z úředních míst, aby převzala železničářské družstvo v Košicích. Nyní ovšem, po úplném osamostatnění Slovenska, ztrácí sirkárny ve Velké Bytči a skladiště v Žilině. V sudetských oblastech ztratila jen košťatárnu — kterou ostatně již přeložila do vnitrozemí — v Moravském Šumperku, mísírnu lihobenzinové směsi v Břeclavi a skladiště v Děčíně. Ale v těchto případech byla ovšem všechna chytrost marná, věci takového druhu nedovedl nikdo předvídat. Továrna na margarín, která patří Velkonákupně družstev, je největší u nás vůbec a je také nejmodernější. Její zařízení je skutečně podivuhodně dokonalé, září čistotou a je velmi účelné. Bylo pořízeno nákladem asi 40 milionů korun; továrna je v Nelahozevsi. Má roční výrobu asi 500 vagonů margarínu, avšak s dvojnásobnou výrobní kapacitou a vyrábí asi 250 vagonů mýdla ročně. Dokonalé zásobení margarínem a mýdlem těch statisíců nejchudších spotřebitelů, kteří kupují v družstvech, je záslužným činem této organizace a má také velký význam sociálně-hospodářský.

Nyní vplyne do této dobré a osvědčivší se organizace také pražské »Sdružení«, velkonákupna spotřebních družstev a velkonákupna Moravskoslezské jednoty. Tím se vytvoří jediná velkonákupna spotřebních družstev na našem národním území. Čechy a Morava budou rozděleny asi na 120 krajů, v každém bude spotřební družstvo a tím se právě uvolní prodejny, o nichž jsme se vpředu zmínili. VDP tím

ovšem vlastně nevzroste, protože bude zase mít půl milionu členů, jako dosud, ale plně se tím nahradí ztráty, jež utrpěla změnami státními hranicemi. Její organizace nebude tedy musit být restringována, ani zvětšována, pokud ovšem toho nebude třeba s ohledem na zaměstnání nadpočetného personálu z velkonákupen, které s VDP fusují.

Současně se reorganizuje síť vlastních spotřebních družstev, která od Velkonákupny spotřebních družstev odebirají zboží. »Včela«, která patřila do komunistické sféry, bude vlastně likvidována a její členstvo bude převedeno do spotřebního družstva »Rovnost«, jež ovšem bude také reorganizováno. Tím se splňuje také dávný sen dělníků, aby se spotřební družstevnictví zbytečně netříštilo. »Rovnost« byla vedena dobře a třebaže do jisté míry patřila do sféry bývalé české sociálně-demokratické strany, byla to organizace naprosto nestranná a poctivá, proti které nebylo nikde námitek. Jako nejsilnější a nejlépe fundovaná pražská organizace družstevníků-spotřebitelů byla ovšem povolána, aby tuto akci provedla. Současně do této organizace bude přičleněno několik dalších organizací spotřebních družstev a tím se uskuteční úplně sjednocení. Vzhledem k tomu, že pro tato spotřební družstva bude napříště jediná velkonákupna, nastává tu žádoucí zjednodušení, jak si ho přál také výbor Národního souručenství. Můžeme proto právem se věci zabývat i s hlediska politického a sociálně-hospodářského a označit ji za pěkný úspěch českého družstevnictví.

V nedělnické veřejnosti se družstevnictví, speciálně spotřební, totiž zhusta posuzuje nespravedlivě a nesprávně. Nemluvíme nyní o družstvech, která založili zemědělci, ať pro nákup věci, které potřebují, nebo pro prodej svých výrobků, či družstva stavitelů pro nákup stavebních hmot, nebo obchodníků (kupecká družstva a kupecké velkonákupny). Máme na mysli ony drobné společnosti, jež vyrostly z hrstí korunek, které přinesly do organizace dělníci a dělnice. Družstvo pro ně neznamenal jen o několik desítek haléřů levnější zboží, ale mělo také hlavně velký význam mravní. Dělníci se učili hospodařit a počali se dívat docela jinak na podnikání. Rozumnost české sociálně-demokratické strany ve státní správě souvisela právě velmi mnoho se zkušenostmi, které nabyl její předáci jako funkcionáři spotřebních družstev.

Při tom ruku v ruce s tímto pokrokem šly také morální úspěchy družstevnictví. Spotřební družstva odnaučovala lidi vysedávat v hospodách, pít kořalku a utrácet sobotní mzdu, nutila je k tvoření úspor a umožňovala je systémem vkladů, kupováním »na knížky« a rozdělením procent z výročního zisku. Je velmi nespravedlivé, neoceňuje-li se náležitě podíl, který na vzestupu národní morálky také po stránce sociální hygieny měla spotřební družstva. Cis

politika

Z. S.:

Od Rooseveltova poselství k milánské smlouvě

(Co se událo od 15. března. II.)

Jedna z mnohých myšlenkových vln, které se vzedmuly koncem světové války a po ní, vynesla na povrch také požadavek, aby byla odstraněna tajná diplomacie, tato domněle nezbytná součást starého státnického umění. Podobně jako ostatní, neuskutečnil se ani tento požadavek docela, ale přece je jisto, že po válce se stala zahraniční politika jednotlivých států daleko více majetkem širokých vrstev než před válkou a že se tedy v tomto ohledu zdemokratisovala. Státníci dnes častěji než kdysi považují za nezbytné vykládat a odůvodňovat svou zahraniční politiku před lidovým forem. Tyto projevy ovšem zpravidla neprozrazují podrobnosti diplomatické techniky, ale jsou obvykle mezinárodní politickým programem

příslušného státu a proto i hlavním vodítkem pro posuzování mezinárodní situace. Seskupujeme tedy hlavní pásmo událostí kolem

dialogu přes oceán,

který se rozvinul v druhé polovině dubna mezi americkým prezidentem a státníky evropskými. Rooseveltův telegram můžeme považovati za počátek druhého údobí ve vývoji mezinárodní situace po 15. březnu; minul se sice cílů, které v něm byly vyznačeny a byl proto po této stránce pro svého původce politickým neúspěchem, ale jinak byl pro Evropu podnětem k několika zásadním projevům dalším, které vymezily stanoviska mocností a tím i osvětlily nynější mezinárodní situaci.

Prezident Roosevelt poslal své poselství říšskému kancléři Hitlerovi a ministerskému předsedovi Mussolinimu telegraficky dne 15. dubna. Navrhoval, aby se jmenovaní dva státníci zaručili za bezpečnost jednatřiceti zemí, které vyjmenoval, a nabízel se, že s těmito zeměmi zprostředkuje opačné záruky také pro Německo a Itálii. Až by se toto stalo, měla by se sejit mezinárodní konference, která by za účasti Spojených Států jednala o otázku odzbrojení, mezinárodního obchodu a přístupu k surovinám a vedle toho, kdyby to evropští státníci uznali za potřebné, také hlavní věci politické. Tuto politickou část by však Amerika už považovala za věc jen evropskou.

Hned druhý den blahopřál Rooseveltovi k tomuto zásahu Kalinin a rovněž Chamberlain a Daldier mu poslali telegramy, vyjadřující anglický a francouzský souhlas. Říšský kancléř Hitler svolal 17. dubna říšský sněm na 28. duben a odjel potom do Východní marky, kde v několika městech přehlédl vojsko. První dal odpověď na Rooseveltův telegram Mussolini dne 20. dubna na schůzi přípravného výboru pro světovou výstavu v Římě. Řekl asi toto: Ať už Rooseveltovi odpovíme jakkoli, programem Itálie je mír. Kdyby Itálie chystala válku, proč by připravovala tak pilně a několik let napřed světovou výstavu?

Německo se téhož dne diplomatickou cestou dotázalo některých ze států, jež Roosevelt vypočítal, zdali žádaly o nějakou záruku americkým prostřednictvím, zdali jim byl Rooseveltův zákrok napřed znám a zdali se cítí Německem ohroženy. Dotázané státy, které náležejí hlavně do skupiny neutrální, odpověděly na tyto otázky většinou záporně a některé z nich zdůraznily svou neutralitu a odhodlání hájiti ji proti jakémukoli útoku. Pět dní před řečí Vůdce a říšského kancléře vrátil se neočekávaně do Berlína britský velvyslanec Henderson, prý s jakousi výstrahou, že Anglie zavede povinnou vojenskou službu. Byl přijat za tři dny po svém příjezdu státním tajemníkem von Weizsäckem, dne 26. dubna. Po něm přijel do Berlína také francouzský velvyslanec Coulonde a později se vrátili na svá působiště také příslušní velvyslanci němečtí. Dne 28. dubna pronesl svou velkou řeč v říšském sněmu, doplněném zatím o pět německých zástupců protektorátu česko-moravského a o dva zástupce území memelského, říšský kancléř Adolf Hitler. Soustředil se nejdříve zvláště na německý poměr k Anglii a Polsku a vypověděl námořní smlouvu anglo-německou jakož i pakt o neútočení s Polskem. Odůvodnil tento krok obklíčovací politikou anglickou, k níž se přidalo

Polsko. Oznamil, jaké požadavky adresovala německá vláda Polsku: návrat Gdanska k Říši a exteritoriální dálnici z Německa do Východních Prus. Anglii i Polsku nabídl nové jednání, kdyby si ho přály. Potom podrobně vyvracel these Rooseveltovy a na jeho konkrétní návrhy odpověděl, že Německo je ochotno uzavřít dvoustranné smlouvy o neútočení se státy, které by o to přiměřenou formou přímo požádaly, že Německo má nedůvěru k odzbrojovací konferenci, k níž by měly býti nejdříve pozvány jiné velmoci, a že Německo, pokud jde o věci mezinárodně hospodářské, žádá vrácení svých někdejších kolonií.

Téhož dne večer byla v Anglii rozšířena polo-oficiální zpráva, že britská vláda je ochotna dát Německu záruku proti útoku, cítili se Německo ohroženo obklíčením. V prvních dnech května uzavřelo Německo smlouvu o neútočení s Lotyšskem a zahájilo jednání o podobnou smlouvu s Estonskem. Také skandinávským státům, Dánsku, Norsku, Švédsku a Finsku byla učiněna nabídka. Zahraniční ministři těchto států se sešli 9. května ve Stockholmu, aby se společně poradili, jak se v této věci zachovati.

Polský ministr zahraničních věcí Beck odpověděl 5. května v sejmě na řeč Vůdce a říšského kancléře. Pravil, že Gdansk je sice město německé, ale že bývalo svobodným městem už v minulosti, že hospodářsky závisí na Polsku a že Polsko tu má stálé zájmy. Z toho odvozoval polský nesouhlas s jeho připojením k Říši. O koridoru řekl, že je to stará polská země Fomoří, že Polsko je ochotno usnadnit tu Německu dopravu, ale že se tam nehodlá vzdáti žádného ze svých svrchovaných práv. Polsko je ochotno vyjednávat, ale jen tehdy, bude-li se jednat mírovými metodami a s mírovými cíli.

Téhož dne večer odjel říšský ministr zahraničních věcí Ribbentrop po zastávce v Berchtesgadeně do Milána, kde 7. května ujednal se svým italským kolegou Cianem politickou a vojenskou spojeneckou smlouvu mezi Německem a Itálií. V německých a italských komentářích byla smlouva označena jako odpověď na obklíčovací politiku, při čemž bylo zdůrazněno, že jejím smyslem je mír a že Německo a Itálie budou ve svých zájmových oblastech sledovat své politické cíle samostatně.

Od poloviny minulého měsíce oživila jednání anglo-sovětská. Chamberlain se o nich zmínil v dolní sněmovně 13. dubna a potom na rozmanité dotazy ještě několikrát, po každé však jen obecně zdůrazňoval, že britská vláda je ve styku se sověty a že si přeje brzkého úspěchu v jednání.

Do toho přišla 3. května překvapující zpráva o odstoupení Litvinovově. Místa komisaře zahraničních věcí se ujal Molotov; o příčinách této změny není posud spolehlivých zpráv. Převládá domněnka, že Litvinovův odchod souvisí s neúspěchem jeho příliš široké koncepce, která se prý blížila někdejšími zásadám kolektivní bezpečnosti. Proti tomu sledují Angličané taktiku opačnou a postupují od případu k případu. Podle zpráv zahraničního tisku chtějí, aby Sovětský Svaz dal záruky těm státům, kterým je dala také Anglie, především Polsku a Rumunsku. Sovětský návrh však žádal, aby se uzavřela trojčlenná spojenecká smlouva anglo-franko-sovětská a aby tento trojspolek společně zaručil bezpečnost menším státům na západě i na východě. Reuterova kancelář

rozšířila 9. května zprávu, že poslední anglický návrh zněl takto: Sovětský Svaz nechť dá každému svému sousedu zvlášť záruku a Anglie se pak zaváže, že bude sověty podporovat, kdyby se pro některou z těchto záruk dostaly do války. S touto zprávou však polemisovala sovětská agentura Tass, podle níž má anglický návrh smysl poněkud jiný: aby sověty poskytl pomoc Francii a Anglii, kdyby se tyto dvě mocnosti dostaly do války pro své záruky Polsku a Rumunsku. Při tom však prý se v anglickém návrhu nemluví o pomoci, kterou by v opačném případě poskytly sovětům Francie a Anglie.

Cesty státníků a vojáků

Známkou horlivé diplomatické činnosti, která se v posledních týdnech rozvinula, jsou hojné cesty evropských státníků a vojáků. Podáváme tu jejich chronologický přehled.

Ministr G o e b b e l s se 14. dubna na zpáteční cestě z Cařihradu zastavil na hodinu v Bělehradě. Rumunský ministr zahraničních věcí G a f e n c u odjel 16. dubna do Berlína přes Polsko. Cestou měl ve vlaku rozmluvu s ministrem Beckem. Po berlínském pobytu přijel 21. dubna do Bruselu, kde byl přijat králem, 23. dubna do Londýna, 26. dubna do Paříže, 30. dubna do Říma, odkud se odebral do Bělehradu, jež opustil 6. května. Sovětský velvyslanec v Londýně M a j s k i j byl 17. dubna povolán do Moskvy; po návratu na své působiště zajel 27. dubna také do Paříže. Předseda maďarské vlády T e l e k i a zahraniční ministr C s á k y byli 17. dubna v Římě. Jugoslávský ministr zahraničních věcí M a r k o v i č měl 22. a 23. dubna v Benátkách schůzku s hrabětem Cianem, jejímž výsledkem bylo podle úřední zprávy usnesení prohloubiti politické i hospodářské styky Jugoslavie s Itálií. Tentýž ministr nastoupil 25. dubna cestu do Berlína. Zástupce sovětského zahraničního komisaře P o t ě m k i n přijel 26. dubna přes Rumunsko do Sofie, odkud se odebral do Ankary. Tam pobyl do 5. května, kdy byl povolán do Moskvy ve spojitosti se změnou v zahraničním komisariátu. Vracel se zase přes Sofii, kde jej přijal král Boris, a přes Bukurešť, kde mluvil s ministrem Gafencem a některými cizími diplomaty. Odtamtud odbočil 8. května ještě do Varšavy. Francouzský ministr veřejných prací de M o n z i e se vrátil 27. dubna z cesty do Polska, kde se účastnil otevření nové trati, ale měl také rozpravy politické. Nový německý velvyslanec v Turecku P a p e n přijel 27. dubna do Ankary. T e l e k i a C s á k y přibýli 29. dubna do Berlína. Téhož dne přijel vrchní velitel německé branné moci B r a u c h i t s c h do Říma, kde byl přijat králem. Odtamtud se odebral k maršálu Balbovi do Tripolska. Francouzský generál W e y g a n d byl koncem dubna a začátkem května v Persii a v Turecku. Na zpáteční cestě se zastavil v Bukurešti. Maršál G ö r i n g odjel 4. května znovu do San Rema v Itálii a odtud do Španělska. A n g l i c k ý k r á l a královna nastoupili 6. května v Portsmouthu cestu do Kanady a Spojených Států. Vrchní velitel litevské branné moci R a š t i k i s přijel 9. května do Varšavy. Italský maršál Balbo byl téhož dne v Kairu, kde mimo členy egyptské vlády mluvil také s vojenskými hodnostáři britskými. Konečně jugoslávský princ vladař P a v e l nastoupil v tentýž den se svou chotí a s ministrem Markovičem cestu ke státní návštěvě v Římě.

Vojenská činnosť

Nemene hojně jsou známky usilovných priprav vojenských. Itálie stanovila dekretem z 18. dubna dodatečný vojenský úvér 483 milionů lir. Část německého válečného loďstva odplula téhož dne na cvičení do španělských vod a na návštěvu některých španělských přístavů. Jeho cestu pozorně sledovalo loďstvo britské a francouzské. V Gibraltaru se 16. dubna soustředilo asi šestnáct francouzských jednotek. Z Anglie přišla 17. dubna zpráva, že z Indie byly poslány vojenské posily do Egypta.

Chamberlain oznámil 18. dubna v dolní sněmovně, že bude zřízeno ministerstvo pro válečné dodávky, a 21. dubna byl jmenován ministrem Burgin. Dne 18. dubna byly skončeny manévry britského vojska v Egyptě. Ministr financí Simon uvedl 25. dubna v dolní sněmovně nový rozpočet, z něhož skoro polovina (630 milionů lir) bylo věnováno na zbrojení. Dne 26. dubna navštívily britské válečné lodě po skončeném cvičení ve východní části Středoziemního moře dva řecké přístavy. Chamberlain podal 26. dubna v dolní sněmovně osnovu o branné povinnosti pro dva ročníky a sněmovna ji den poté odhlasovala 376 hlasy proti 145.

Z Francie přijela 4. května do Washingtonu vojenská delegace k nákupu válečných surovin a zbraní. Dne 16. dubna zavedla Francie určitou formu vojenské povinnosti také pro cizince, usedlé ve Francii. Dne 21. dubna vydala tamní vláda finanční dekrety, které zajistily na zbrojení 15 miliard franků, prodloužily týdenní pracovní dobu na 45 hodin a zavedly jednoprocenní obrátovou daň.

Tichomořské loďstvo Spojených Států, které bylo před tím na manévrech v Karibském moři a mělo se účastnit přehlídky při otevření novoyorské světové výstavy, dostalo 16. dubna náhlý rozkaz, aby se vrátilo do Tichého oceánu. Americký senát schválil 25. dubna vojenský rozpočet ve výši 508 milionů dolarů. Roosevelt požádal 1. května ještě o dodatečný úvér na letectvo 185 milionů dolarů a na obranu Panamského průplavu 21 milionů dolarů. Americký dělový člun »Sacramento« připlul 29. dubna do Gibraltaru. Asi v tutéž dobu kotvil americký křižník »Omaha« u Malty.

Polsko vypsalo v dubnu půjčku na leteckou obranu, která však podle pozdějších zpráv nedopadla příliš příznivě. Sovětský admirál Kuzněcov byl 30. dubna jmenován ministrem námořnictví. Vorošilov prohlásil v svolání k rudé armádě, že sověty jsou pro podporu národů, které by se staly obětí útoku a bojují za svou nezávislost. Švédsko povolalo 19. dubna ročník 1935 na zvláštní cvičení. Také z některých jiných států přicházely zprávy o povolávání záložníků.

Události v jednotlivých zemích

V Čechách a na Moravě byly v druhé polovině dubna zřízeny německé soudy. President Hácha měl 21. dubna ve výboru Národního souručenství úvodní projev k náboru, který pak byl zahájen 23. dubna a skončen za pouhý týden s úspěchem skoro stoprocentním. Dr. Chvalkovský byl 26. dubna jmenován vyslancem Protektorátu v Berlíně. Dne 27. dubna byla jmenována nová vláda generála Eliáše. Na Slovensku u odstoupil 18. května ministr

vnitřní Sidor a odebral se na venkov. V Německu a zvláště v Berlíně byly 20. dubna s velkou okázalostí oslaveny padesáté narozeniny Vůdce a říšského kancléře. Německý rozhlas zahájil 25. dubna vysílání v nářečí afrikánském. Italský zahraniční ministr Ciano odpovídal 15. dubna ve sněmovně Chamberlainovi na jeho projev o Albanii; mimo polemickou část řeči se zmínil o velkém významu anglo-italské dohody, o pevnosti osy a potvrdil závazek stran návratu italských legionářů ve Španělsku. Chamberlain prohlásil 18. dubna v dolní sněmovně, že Anglie nemá žádných určitých závazků vůči Dánsku, Holandsku a Švýcarsku, že však netřeba připomínat, jak velice jí záleží na nezávislosti těchto zemí. Z Londýna byl vypovězen dopisovatel essenského deníku »National Zeitung.« V Havru ve Francii vyhořel 18. dubna velký dopravní parník »Paris«. 25. dubna tam byly vydány dekrety o tisku, které zejména zakazují šířit rasovou a náboženskou nenávist a brát podporu pro tisk z ciziny. 3. května zakázala Francie dovoz japonského zboží mimo hedvábí a syntetický kafr. V Jugoslávii se 27. dubna dosáhlo v Záhřebě dohody mezi chorvatským politikem Mačkem a ministerským předsedou Cvetkovičem, která však potom nebyla v Bělehradě schválena. V Belgii odhlasovala sněmovna 27. dubna nové vládě Pierlotové plné moci ve věcech finančních a obranných. Dne 3. května byl odtamtud vypovězen po příhodě ve Winterslagen náčelník německé pracovní fronty Ehlert. Bulharský ministerský předseda Kjosejvanov prohlásil ve sněmovně 20. dubna, že jeho země zůstane neutrální a nepřistoupí k balkánské dohodě, dokud nebudou splněny bulharské legitimní požadavky, které se, jak známo, vztahují na Dobrudžu a přístup k Egejskému moři. V Maďarsku u byla 29. dubna zahájena činnost nově povolené německé organizace »Deutscher Volksbund«. Začátkem května byla rozpuštěna sněmovna. Ve Španělsku byla madridská slavnostní přehlídka, po níž se mají vrátit italské legionáře do vlasti, stanovena na 15. květen. V Sovětském Svazu byl 6. května svolán nejvyšší sovět na 25. května. Polskému prezidentovi byla 9. května udělena mimořádná plná moc.

Jan Albert:

Londýn a Moskva

Na mnoho otázek, jež vyvolal náhlý odchod Litvinovův, daly události zatím aspoň jednu odpověď: Molotov pokračuje v jednání s Londýnem, kde Chamberlain znovu prohlásil, že britská vláda pokládá jeho úspěšné dokončení za »věc největší důležitosti a naléhavosti«. Kronika minulého týdne ukáže, jakými stanicemi se prošlo na této cestě.

V pondělí 8. května přijal Molotov ve své nové funkci komisaře zahraničních záležitostí britského velvyslance v Moskvě Seedse, který mu přinesl odpověď své vlády na sovětské protinámitky ze 14. dubna. Z jejich rozhovoru pronikl do veřejnosti jen Molotovův podiv nad tím, jak dlouho trvalo Londýnu, nežli odpověděl Moskvě. Sovětský tisk chtěl tím naznačit, že odpovědnost za průtahy padá jen na Velkou Británii.

V úterý přinesly Izvěstija článek, jež je oficiální odpovědí na memorandum, odevzdané sirem Seedsem. Článek si stěžuje na to, že britským návrhům stále chybí duch poctivé vzájemnosti. Anglie a Francie — píše list — chtějí od Sovětského Svazu pomoc pro

Polsko a Rumunsko, ale nemluví o své pomoci pro případ, že by se Rusko stalo v důsledku své zeměpisné polohy jediným předmětem útoku. A pak prý není pravda, že by obrana Polska byla prakticky totožná s obranou SSSR, jak to chtějí vidět v Londýně a Paříži; spíše prý právě naopak je obrana Polska vlastně obranou obou západních velmocí.

Ještě téhož dne připojili britští dopisovatelé v Moskvě trochu pohoršené komentáře ke svým zprávám o článku Izvěstijí: jak prý už prostě patří k nešťastné povaze Rusů chtít buď všechno nebo nic a jak stará bolševická podezřívavost plní ovzduší zbytečnou nedůvěrou. Významnější událostí bylo, že současně si Halifax ještě jednou pozval Majského, aby se ho vyptal na »přesné důvody« nedůvěřivosti sovětské vlády; vyslovil při tom přesvědčení, že bude snadno odstranit příčiny této nedůvěry.

Středa pak byla velikým dnem Londýna. Britští ministři se dvakrát sešli k poradám, věnovaným výlučně sovětskému problému. Na to podal Chamberlain v dolní sněmovně první oficiální výklad o dosavadním průběhu anglo-ruských vyjednávání, výklad, k němuž jej zřejmě pohnul zmíněný článek Izvěstijí, který podle anglického mínění potřeboval vysvětlení. Ministerský předseda konstatoval, že britská vláda se nejprve jen dotázala vlády ruské, zda by Sovětský Svaz mohl »napadenému« Polsku poskytnout pomoc ihned, jakmile by o to byl požádán Polskem, jemuž Anglie a Francie dala známé záruky; a zda by byl Sovětský Svaz ochoten učinit o tom bezodkladně veřejné prohlášení. Ruská vláda odpověděla na to návrhem plánu mnohem širšího, který by podle Chamberlaina měl snad některé výhody, který by však určitě vyvolal obtíže, jimž se britská politika chtěla vyhnout. Anglie dala tedy Moskvě najevo, že přeje-li si sovětská vláda učinit svoji vlastní intervenci závislou na intervenci Velké Británie a Francie, pak proti tomu není v Londýně námitek. Na dotaz labouristy Daltona, zda by v dané situaci nebylo nejrozzumnější, aby lord Halifax jel osobně do Moskvy k Molotovovi, odpověděl ministerský předseda v tom smyslu, že to prozatím nepovažuje za účelné.

Ve čtvrtek přinesl úvodník Timesů oficiální odpověď na úterní komuniké Izvěstijí. Sdělil v ní zcela nepokrytě pravý důvod, proč Anglie odmítá široký ruský plán: protože by jí vtáhl do ideologické fronty, neodpovídající ani světovému názoru, ani bezprostředním zájmům Angličanů. Kromě toho polemisoval s tvrzením moskevského listu, že by sovětská pomoc Polsku ve skutečnosti znamenala jen pomoc Anglii a Francii; uvedl některé citáty z Mein Kampf o tom, kde leží v Evropě »panenská půda«, aby připomněl Rusku, že ochrana polské integrity není o nic méně jeho zájmem než zájmem ostrovní říše.

Pátek byl pak ještě dnem, kdy se kongres liberální strany v Scarboroughu vyslovil pro nejtěsnější spolupráci Anglie s Ruskem. Weekend proběhl tentokrát v nerušeném klidu.

Celý ten týden dokázal, že anglo-ruské jednání se vskutku točí kolem bodu, který jsme zde už minule zdůraznili: kolem otázky striktní vzájemnosti všech sjednávaných závazků. Prozatím je tu však jen vzájemnost v nedůvěře.

Ta zní až příliš jasně z polemiky Izvěstijí a Timesů. Jejím základním tématem je prostičká otázka, komu vlastně má být anglo-ruská smlouva na prospěch. Moskva tvrdí, že jen demokratickému západu, Londýn namítá, že také bolševickému východu. Moskva chce říci, že Londýn musí za smlouvu zaplatit Ruskem požadovanou cenu široké vzájemnosti; Londýn odpovídá, že o placení se nedá vůbec mluvit, protože smlouva má sloužit stejně zájmům ruským jako britským. Bylo

by snad lze říci, že londýnské stanovisko je v tomto případě logičtější.

Izvěstija přišly s argumentem zvláště nebezpečné zeměpisné polohy sovětského Ruska. Tohoto zřejmě inspirovaného argumentu použil pak Molotov k tomu, aby odůvodnil nový požadavek své vlády, týkající se tentokrát okamžitého zahájení porad generálních štábů. Moskva si přeje vědět něco docela konkrétního o tom, kdy, kde a jak by Anglie a Francie dala nastoupit svým vojenským silám. Zdá se, že Rusko teď pokládá takové porady generálních štábů za první předpoklad dalšího úspěšného vyjednávání. Po jeho loňských zkušenostech se tomu nelze divit. Na západě by ovšem mohli namítnout, že podobné průtahy špatně odpovídají 3. bodu základních směrnic sovětské zahraniční politiky, jak je vytkl Stalin na březnovém sjezdu bolševické strany, totiž bodu, v němž se slibuje »pomoc státům, jež by se staly obětí útoku ve svém boji za neodvislost«. A této námitce zase nelze upřít logičnost.

literatura a umění

Edmond Konrád:

Fata morgana potlesku

Poznámky k Čapkovu Foltýnovi

»Je suis un obyčejný příživník.«
Dostojevskij

»Autor!«

Když se jde z úspěšné premiéry, kde byl vyvolán autor — a o které premiéře nebývá autor vyvolán? — leckoho napadne, že »by to také dovedl«. Dobré dílo zdá se snadné. A vodopád potlesku, soustředěný na tvůrčovu hlavu, libě svádí. V mysli vznětlivějšího diváka se zamění báseň s básníkem, práce s úspěchem. Je-li nahodán jen krůpějí slovesné pohotovosti, stůně-li jen stopou polonadání, nebezpečně rychle se nešťastník rozhodne, že napíše kus. Může to docela slušně dopadnout. Je od počátku světa napsáno kusů tolik, že by v tom byl čert, aby k dvaceti tisícům dramatiků nemohl přibýt dvacetitřicet a první. Nijak netřeba skrátat. Paměť plná ozvěň, vzdělání, poučené na bezpočtu nezapomenutelných a zapomenutých mistrů, bezpečně pomůže k nové, vlastní a originální obměně. Je kultury tolik, že skoro nelze být původní. A je kultury tolik, že skoro nelze být nepůvodní. Spousta prostředností se rodí z hojné, k nepoznání rozmělněné, osobitě strávené znalosti. Jenom nejapa bude hrubě plagovat. Je asi dokonce obtížné, nápodobit věrně. Středověcí malíři se prý poctivě o to pokoušeli. Ale bezděky se jim vždy připletla vlastní osobnost. Vzdělanec dnešní má nepoměrně větší výběr vzorů. Potřebuje nepoměrně méně vlastní osobnosti. Stačí osoba, a všehochut několika století, několika dílů světa se plaguje sama s nejjistším svědomím. S tvůrčí rozkoší. Každý věk je plný malých Foltýnů. Náš asi nejplnější, neb je nejplnější lidí, nejplnější umění, nejplnější potlesku.

Nemusí to být jeviště. Dnes je to ponejvíce film. Ale může to být stejně román, také vynálezy. Čapek pro Foltýna vybral hudbu.

Název zrcadlem

V jedné kritice byl vysloven údiv, proč se nedopsaný Čapkův zlomek jmenuje »Život a dílo sklada-

tele Foltýna«, když přece jde o jedince zcela neobvyklé trosečnosti, jenž ani skladatelem není, ani díla nestvořil. Je s podivením, že kritikovi unikla teskná ironie toho názvu: tak si přec od školských let představuje Beda Folten svůj budoucí životopis, vydaný nějakým příštím docentem. Je příznačné pro všechny Foltýny, ale i pro mládence v pubertě, že si na začátku představují hned konec. To, co je mezi koncem a začátkem, si představit zapomenou: tak, jako ten vznětlivý divák, jenž viděl autora na rampě a pro úspěch zapomněl práci. Beda Folten je krajní, do hola obnažený případ kulturního foltýnství, libo-li: foltýnismu par excellence. Beda sám jako sextán hned na stránce čtrnácté přesně odhaluje původ své poruchy: »Před dvěma lety jsem se dostal na koncert, ... to ti bylo úžasné! Ten člověk hrál, až mu vlasy spadaly na klávesy... Tam jsem to pochopil...«

Rollandovu Janu Kryštofovi od dětství zní hudba. Foltýnovi v příznačné záměně místo hudby uvízl na mysli hudebník. Ne tóny, vlasy. Ne úhoz, ale dohmat prstů. Fialový kabát. Vypouklé spánky. Vázanka. Náramek. Postoje: »... hrál... s hlavou zvrácenou nazad a s očima zavřenýma; pak se zase sklonil až ke klávesnici, jako by se zlomil... napřimoval se... zabouřil... a pohodil hlavou nazad; tak zůstal... s bledýma očima vytřeštěnýma jako do jiného světa...« a představoval si patrně nápis na svém životopise: »Život a dílo skladatele Foltýna.«

Není pochyby o tom, že po hře onoho umělce, jemuž naslouchal čtrnáctiletý trémista, notoricky neschopný projevu, následoval frenetický potlesk. Umělec se ukláněl. A chlapci uvízly všechny v nější znaky umělcovy nesmazatelně v mysli. Tak jako vznětlivému divákovi v divadle autor, vyvolaný o premiéře. Ne to, co hrál: o hudbě není zmínky. Ani jak hrál: ale jak při tom vypadal. Jeho pósa. Ne hudba. Kdyby Beda místo do koncertu byl tenkrát přišel do divadla, byl by se asi dal k divadlu. Mnoho mladých lidí se dalo k divadlu, protože viděli Vojana — a přece nepochodili. Spletli si Vojanovu slávu s Vojanovou hrou.

Ale přes to, možná, z Foltýna v příznivějších podmínkách mohl být ještě nejspíše herec. Je to herec, zaražený ve vývoji. Nebudíž touto domněnkou ubližováno hercům. Samozřejmě však i mezi nimi jsou Foltýnové. A v podstatě herectví je cosi — viz Frejkova »Člověka, jenž se stal hercem« — co s Čapkovým ironickým hrdinou souvisí: představovat si někoho, představovat někoho. U skutečného herce se to vytříbí v umění. U Foltýna v životní pósu. Foltýn se ve čtrnácti letech zamiloval do hudebníka a nejša hudebník, vyvinul se v kulturního hochštaplera.

Diagnosa kulturního hochštaplerství

Smrt nás připravila o většinu vývodů kladných, o závěry a soudy, jež byly v autorově záměru. Nechala nám jen zápornou expozici a část přechodu k nim. Jan Trojan, Foltýnův přísný protiklad, je hudební asketa, mnišsky zbožný purista. Trochu školomet a v hierarchii umění jen malý ďáček. Nepředstavuje tvůrčí moc. Představuje zákon. Ostal pouhým poctivým korepeticitem. Je teoretik řehole. Možno z rozmluv s Čapkem dosvědčit asi tato jeho

slova: »Po Trojanovi přijde ještě někdo, ten tu teorii a logiku sloučí s tím, co je v umění nevypočitatelného. Do řehole vtrhne život, krev, skutečnost. Poměr k člověku, srdce, tělo, smysly, duše, city. A to teprv budu já, moje kredo, můj názor na umění. Řehole, all right. Řád, logika, solidní řemeslo musí být. Ale musí splynout se světem, se vteřinou, s věčností, s trávou a se hvězdami, se všim vezdejším a lidským, čemu konec konců slouží.«

Tak asi hovořil a zamýšlel Čapek. Až kam Foltýn je dopsán, je v podstatě diagnosou kulturního hochštaplerství, uměleckého žití nad poměry, předstíraných hodnot, příživnictví na cizích myšlenkových světech, umělé úrovně, vydupávaných nároků, duševního pozlátka. Není pochyby, že v Čechách posledních dvaceti let se ho zatřpytilo dost, byť ne vždy právě tam, kde je někteří vidí dnes. Tvrdí se někdy, že jsme politicky žili nad poměry. Není pochyby, že jsme tak žili i kulturně: spokojující se zde onde zdáním, za dosažené majíce cíle, jichž se nedosáhlo.

Ve Foltýnovi o tom vypovídá dr. V. B. na stránce čtyřicáté čtvrté výrokiem, jenž byl již leckde citován: »Zvláštní, jak se z velkých slov dají snadno dělat velké myšlenky. Zjednodušte některým lidem slovník, a nebudou vůbec mít, co říci.« A tak dále, tak i před tím.

Celý Foltýn je kritika velikých slov, z nichž nic nezbude. Tento zcela výjimečný případ je zaměřen na případy obecné a nevýjimečné, na jeden kaz české kultury.

Která však zároveň je tolika jinými postavami vroucně obhajována a velebena.

Unum necessarium

Těm postavám, v dávkách nestejně míry, totiž nechybí jedno potřebné: láska, tento spolehlivý a přesný ukazatel vlastní životnosti, vlastního plného lidství. Milovat někoho nebo něco, rozuměj: nezištně milovat lze jen z vlastního přebytku. Kdo je svůj, kdo má v pořádku svá vnitřní aktiva a pasiva, kdo nežije s deficitem, nesní (od sníti, nikoli: snísti) nad svoje poměry, bývá schopen lásky. Zdravý povahový rozpočet je ten, kde schopnosti a možnosti nepřevyšují nárok: ctižádosti, touhy po moci, po penězích, po ženách, ješitnosti — zkrátka sebelásky. Kdo má v sobě tolik, že mu to stačí, aby se spokojil sám sebou, kdo zná prostě vlastní meze, tomu obyčejně vybudě na něco nebo na někoho jiného. Tuto rovnováhu mezi chtěním a dostřelem lze považovat za příznak jedince tak zvaného normálního, citově i rozumově, tedy úhrnem: mravně zdravého. Na čemž nic nemění — ne-li k jeho prospěchu — že taková rovnováha může být těžce vybojována.

Většina Čapkových postav, jež o Foltýnovi vydávají svědectví, tuto rovnováhu má. Spolužák okresní soudce Šimek měl pro něho sextánskou oddanost k prvnímu příteli; tuto první skutečnou oddanost, kterou ve světě potkal a urazil, si Beda brzy — z nedostatku lepšího — přebásní v oddanost ženskou. Je hochštaplerem i tam, kde si nevymýšlí z prázdna. Když se ho Jitka ptá, zda už ho nějaká žena milovala, řekne toseví, že ano. Ale nejša už tak nedospělý, aby si ještě vymýšlel neexistující kontesy Manuely, vymýšlí si zpola. Na Jitčinu otázku, jak se jmenovala, mumlá váhavě: »— Šimonka.« Mohlo by to na

něho jednou prasknout, že udělal holku z kamaráda, kterému ze Šimka přezdíval Šimonů. Ale na konec, aby nelhal docela, si ho vypůjčí.

Pozdější okresní soudce Šimek totiž Bedu měl opravdu docela rád. Většina těch, kdo Bedu poznali, měla ho s počátku ráda. Skoro všichni se o to aspoň pokoušeli, neboť Foltýn, vyslovený citový impotent, u v š e c h o l á s k u ž e b r a l. Je to notorický žebrák lásky, tepla, výsluní — jemu totiž jeho vlastní teplo, vnitřní výsluní, hřivna lásky chybí. Má od přírody citový deficit, žije nad poměry a celý život svůj nevyrovnaný povahový rozpočet kryje něčím, co je mezi půjčkou a podvodem. P r o č se tak narodil, není známo. Čapek to blíže nevysvětluje. Rodí se prostě tací lidé.

Foltýnovi chybí unum necessarium.

Má v lásce deficit a zahyne na nepaměť mezi svými fohami a svými možnostmi. Více méně všichni okolo něho jsou v rovnováze, každý ve svých mezích. Vybývá jim aspoň ono minimum lásky k bližnímu, jež je základem lidské sociability, lidské družnosti. Foltýn tohoto minima postrádá. Je tvor naprosto nesociabilní, nedružný. Je úplný egocentrik. Lidé ho zajímají jen tím, co si od nich lze vydlužit, čím mu mohou pomoci, čím přispějí na jeho deficitní unum necessarium, kolik jim lze ukrást lásky, kolik zpronevěřit životního tepla.

Tvůrčí láska

Na tomto místě je vhodné se vyvarovat nedorozumění. Praví-li Čapek o velikých slovech, že se z nich dají dělat (vlastně předstírat) veliké myšlenky, buď jasně vymezeno veliké a oblé slovo »láska« pro tyto poznámky. Bylo již napsáno, že normální člověk, jehož povahový rozpočet je v rovnováze, má obvykle určitý přebytek životnosti (Tieck napsal »Nadbytek života«). Ten přebytek se jeví jako láska: to jest, schopnost zájmu o někoho či o něco mimo vlastní osobu. V rozšířené podobě koníčků a libůstek je to třeba filatelie, zahrádka, šachy, rybaření, chemie, hetitština, a jde to až do geniality, do Galileiho a Edisona. U tak zvaného normálu je to láska pohlavní, láska k dětem, láska k povolání. Netřeba opotřebovat hned Freuda s jeho tvrzením, že veškerá láska pramení z lásky pohlavní, od níž se určitým postupem v určitém věku odstěpí. I bez něho je zřejmo, že láska je č i n n o s t. Libo-li: pud k činnosti. Alfred Hock ve své pěkné knížce »Methodische Entwicklung der Talente und des Genies« vymezuje nadání jako »Betätigungslust«, rozkoš z určité činnosti, lásku k určité činnosti. Totožnost lásky a nadání z tohoto vymezení jasně vysvítá. Na příklad malý Mozart je okouzlen poslechem hudby. Stále na ni myslí a přistihne se, že si i sám hudbu vymýšlí. Zkusí ji napsat a zahrát. Lidem se to líbí. K potěšení, jež Mozart měl, když si tu hudbu vymýšlel, přistoupí radost, že to těší i jiné. Takový úspěch zvýší chut, vymyslet si zase něco, ještě hezčího a ještě lepšího. Rozkoš z toho vymýšlení a skládání je ještě libější než po prvé. Nová skladba vyjde z toho dokonalejší. Lidem se to líbí ještě víc. Větší úspěch stupňuje i radost z další práce, a tak dále, radost stupňuje činnost, činnost stupňuje umění, umění stupňuje úspěch ve šťastném bludném kruhu miláčků Božích podle slova Písem: »Majícimu bude dáno, nemajícimu pak vezmou i to málo, což jeho jest.«

Tak vypadá půdorys nadání. Najde se i v Paulhanově »Psychologie de l'invention«. Ovšem, je to ideální půdorys, vyvozený z geniů, z Mozartů a Michelangelů. Jejich boje, pochyby, trápení, neúspěchy, nepochopení jsou v něm taktéž obsaženy. A na klikatých drahách nadání méně šťastných, menších, podmíněnějších, zajisté se najdou zuby, přeryvy a přelomy, jež tento půdorys málem k nepoznání znetvářejí. Přes to je očividné, že nadání, láska a činnost jsou tři pohledy na touž věc, tři názvy téže skutečnosti, tři osoby Ducha Svatého, Svátá Trojice.

Duch Svatý pak jistě v povahovém rozpočtu smrtelníkově je přebytek.

Foltýn a láska

Sic nejprve se urazí, že mu Šimek napovídá, jeho sebeláska tím trpí. Ale v zápětí trpí ještě více, když se jí neslouží: »...urazil se na mne smrtelně, když jsem mu někdy nenapsal úlohu, a vypadal při tom tak naduté a nešťastně zároveň, že jsem ho div neodprosil...« Oplácí činnou lásku jen tím, že druhovi svěří svou představu o sobě samém, svou životní lež, po ibsenovsku řečeno. Pak mu zpronevěří jeho verše a za to ho urazí.

Jitce, pozdější Hudcové, tuto svou prvotní životní lež ozdobí Šimkem, proměněným v Šimonku, a ona se zamiluje do této lži na druhou. Ale ne do něho: jeho polibkům se uhýbá. A on ani pořádně políbit neumí. Láska jako činnost selže — čtenář si povšimni, že i ve slovese »selže« je lež — neselže báseň, kterou Foltýn Jitce věnoval: je to první jeho krádež, tu báseň zpronevěřil Šimkovi. Kdo lže, ten krade. Jenže kde nic není, ani smrt nebere. Jitka, zamilovaná ne do Foltýna, n ý b r ž d o j e h o p ř e d s t a v y o s o b ě s a m ě m, pustí ho posléze k sobě do bytu. Chce jí tam zahrát svou skladbu, o níž stále mluví, svého »Ariela«. Nezahraje ho však. Nikdy nikomu ho nezahraje. Neboť »Ariel« existuje také jen v jeho představách o vlastní osobě, o osobě skladatele Foltýna. Složit ho ve skutečnosti zapomněl. Umí o něm jen říci příznačné slovo: »Ten Ariel,« začal váhavě, »— abyste věděla, to jsem já sám«. Opět to váhání: bojí se vlastní lži, ale pokušení je příliš silné. Zde i jinde plétá se do vzpomínek jiné české dílo o lži, román prostý, ale odposlouchaný s neomylnou čiperností pudového nadání, F. X. Svobody »Vlna za vlnou se valí«. Je to týž český druh hochštapleřika, unášeného představou o sobě samém.

Z Ariela se vyklube nesmělý a nejapný pokus o Jitčin věneček, vlastně ani ne pokus, jenom náběh. Neboť jak není Ariela, je jen Foltýn, pastorek osudu, je muž dar Ducha Svatého je odepřen. Místo Ariela pomstí se ihned Kaliban: »Jsem nevěděl, že jste taková měšťáčka...«

Kaliban se mstí za každou převahu. Ariela nesloží, byť to později zkoušel namluvit svému spolubydlícímu doktoru V. B., který ho prokoukne. Jeho hudebnost stačí právě jen o p l z l ý m v a l č í k e m s e p s o u t jinému představu o dívce.

Foltýn, když miluje, Ariela nezahraje. Když nenávidí, dovede hudebně slintat. Jeho milostné schopnosti jsou schopnosti sňatkového podvodníka, stačí to právě na bohatou husičku, jež mu sňatkem zajistí blahobytnou existenci domnělého umělce — a mecenáše. Se slavožáří lásky k umění zve muzikanty, jež

podporuje štědře. Když Foltýn něco dává, dává z cizího. Za peníze si kupuje duše s veškerým materialismem zbohatlíka a snoba. Za peníze své ženy, jež jsou prvá nevybájená hodnota v jeho životě, opatruje si nadání.

Foltýn a nadání

Kdyby hledal důkaz pro svá velkohubá tvrzení, že umělec musí vášnivě žít, že umění a erotika jdou ruku v ruce — nikde by Foltýn pro to nenašel důkazů pádnějších než u Karla Čapka samého. Čapek ho totiž jasnovidně vyličil jako tvora, jemuž obě je odepřeno. Ženatý Foltýn stále lítá za nějakými zpěvačkami, v nichž vidí zvláštní nadání pro tu neb onu úlohu ve své nenapsané opeře, ve svém nenapsaném filmu. Ale nikdy u nich nepochodí. Lidově řečeno, nemá štěstí v lásce ani ve hře — neboť nemá nikomu co dát. Unum necessarium, láska jako činnost, Betätigungslust, Svatý Duch, přebytek života — není ho. Není nadání.

Neboť z koncertu, jenž mu byl tak osudný, si místo hudby pamatoval vlasy. A pěstil vlasy místo hudby. Čtenář se postupně dovídá, že Foltýn kromě nějakých běžných klavírních hodin se nikdy neučil hrát a také jen docela diletantsky brnká na piano. Poznává se postupem příběhu, že nikdy hudbu nestudoval, nemá zdání o skladbě. Na všecko si musí brát a vykrádat odborníky, pokud se dají.

Vůbec nic ho nikdy a nikde neláká k hudební činnosti. Nikde se o ni nepokouší. Jen ji před lidmi předstírá. Tak jako činnost vědeckou předstírá u Dostojevského onen přítel generálové Stavroginé, který tajně čte Paul de Kocka, až se jednou po rusku vyzná: »Je suis un obyčejný příživník.«

Foltýn je příživník dokonce pohlavně. Zblázní se posléze do vyšeptalé padesátileté pěvkyně jen proto, že kdysi v dobách slávy bývala milenkou světoslavného hudebníka a jiných veličin. Jako by doufal, že v její posteli musí najít něco z geniality dávného předchůdce, něco z přebyteků vítězů.

Přes to několik osob v knize, arci vzdálenějších, posléze podle doslovu autorovy choti sám Čapek Foltýnovi přiznává cosi jako nešťastnou lásku k hudbě. »Možná, že v něm někdy něco bylo, co ho tak posedlo . . ., ale zabila ho proľhanost, chudáka, vlezl do světa životní lži . . .«

Autor sám naštěstí říká »možná«. Usnadňuje tím vykladači, bez všetečnosti, opravující samého tvůrce a bez ukvapení nad prací nedokončenou vyslovit pochýbnost, že ve Foltýnovi »někdy něco bylo . . .«

Podle toho, co se najde v nedopsané knize, Foltýna posedla jen fata morgana potlesku. Hledat v něm nešťastnou lásku k hudbě, bylo by asi — přes autorovo vlastní »možná« — nedorozumění. Foltýnovi byla hudba patrně docela lhostejná. Nenavštívit onen koncert, stal se pravděpodobně úředníkem poplatkového úřadu nebo po sňatku s paní Karlou řádným domácím pánem. Ale to, co ho posedlo, byla vidina úspěchu, halucinace slávy, filmový hašíš, matoucí hlavy tolika lidem, pozlátka výsluní. Umělcův postoj za klavírem učaroval nějaké trhlině v jeho nedospělé duši, ještě nesrostlé, jako jsou hlavičky novorozenat. Zavadil o nějakou slabinu a utkvěl v ní střepelem, jenž vykonával trvalý tlak. Ten časem nabývá síly nucené představy. Čtenář si v doslovu všimni, jaká je to před-

stava: představa premiéry. Sen o potlesku. Halucinace: »Autor!« Představa ta se mu splní jako těžký sen. Jako groteskní výsměch. Jako příšerné rozčarování. Čtenář však si povšimni, že se Foltýn při tom zblázní. Nebýt tohoto nárazu, zbláznil by se asi o něco později také. Tak, jak mistrně ho Čapek napsal, přesvědčuje čtenáře od kapitoly ke kapitole, že je Foltýn vadný lidský exemplář, předurčený ke zkáze v každém případě, jakmile silný dojem z výjimečnosti a výsluní dolehl na jeho slabou duši. Je stydno užít obratu přes míru otrápaného a citovat opět jméno Freudovo, na něž se po několika desetiletí vymlouvalo kdejaké slabošství a nedouctví. Ale kreslí-li sám Čapek Foltýna jako trémistu, neschopného projevu, žáka, který koktá a propadá přes to, že se učil a umí — pak se přímo vnucuje omšelá fráze: »Überkompensation des Minderwertigkeitskomplexes.« A to překompensace nezdařilá. Foltýn patří mezi lidi, jaké každý už potkal: mezi soukromé úředníky, kteří nalitnou na podvodníka, jenž z nich slíbil udělat filmového režiséra. Mezi prodavače střížného a krátkého zboží, kteří si náhle vezmou do hlavy, že z nich bude ministerský předseda. Mezi radioobchodníky, kteří začnou jednoho dne malovat veliká historická plátna. Ovšem mezi dramatické autory, kteří po desetiletí zaplavují svými rukopisy stoly dramaturgů a mezi vynálezce, kteří obtěžují patentní úřad svým novým perpetuem mobile. Foltýn je pouhá, neomylně zachycená obměna zneuznaného genia.

Ale Foltýn je jen záminka.

Foltýn jako kritika

Foltýn je krajní případ. Mezi ním a uměním je nekonečná stupnice odstínů a přechodů. Běží o foltýnství a o jeho škody. Běží o kulturu, v níž se vždycky procentuálně vyskytuje, o její reakci na jeho toxiny, o prostředí, v němž bují. A za tím vším z Čapkova zlomku prosvítá, pro Čapka příznačně, pokus o kritiku tvorby, pokus o noetické dílo: co je to umění? Nebo spíše: jaké má být umění?

Bude účelné, začít od konce Čapkova rukopisu. Tam totiž dospívá k prvním z kladů, jež chtěl vyložit. Podle náznaků z rozmluvy, již vzpomenuťých, korepetitor Trojan neměl pronést konečné slovo Čapkovy umělecké věrouky. Zřejmě však říká k ní slovo úvodní, tak jako Čapkem citovaný Bůh Písem: »Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi. Země pak byla nesličná a pustá, a Duch Boží vznášel se nad vodami.« Vykladač je v pokušení hned citovat dále, co k tomu Čapek dodává: »Vznášel se v zoufalství, neboť byla tu jen látka bez tvaru, látka nesličná a pustá.« (Podtrhuje Čapek a pokračuje): »I řekl Bůh: Buď světlo! I bylo světlo.« — »Tomu,« dí Čapek, jest rozumět jako prvnímu sebe poznání: látka si uvědomuje sebe samu a dívá se s úžasem na sebe v prvním úsvitu; toto pak je začátek všeho formování.« Bible pokračuje: »A viděl Bůh světlo, že bylo dobré; i oddělil Bůh světlo od tmy.« Zde pokračuje Čapek: »Řečeno jest: o d d ě l i l. To znamená rozčlenil, omezil a očistil . . . Jelikož pak řečeno bylo, že na počátku stvořil Bůh nebe a zemi, je tím i vysloveno, že nikoliv samo vznikání, nýbrž teprve toto oddělování a pořádní je tím pravým počátkem a tvůrčím dílem božím . . . rozumím tomu takto: Na počátku jsi ty

sám, látka nesličná a pustá; ty sám, tvé já, tvůj život, tvé nadání, to vše je jenom látka: nikoliv tvoření, nýbrž pouhá stvořenost. A kdybys jakkoliv rozepnul své já a naplnil svůj život, nejsi nic než látka pustá a chaotická, nad níž se Duch Boží vznášá v zoufalství, nemaje nač se snést. Musíš oddělit světlo od tmy, aby se látka stala tvarem; musíš oddělovat a omezo- vat, aby vznikly jasné obrysy a věci stály před tebou v plném světle... Tvoříš jen potud, pokud dáváš látce tvar... Odděluj, odděluj! I když tvé dílo je z tebe, musí se začínat i končit samo v sobě; jeho tvar musí být tak dokonale uzavřen, že už v něm není místa pro nic jiného, ani pro tebe ne; ani pro tvou osobitost, ani pro tvou ctižádost, pro nic z toho, v čem sebe samo nalézá a v čem si libuje tvoje já. Ne v tobě, ale samo v sobě musí mít stvořené dílo svou osu. Všechno špatné a nečisté umění pochází z toho, že v něm zůstalo něco osobního, co se nestalo tvarem, a věci od- dělenou; není to ani místo suché, jež Bůh nazval zemí, ani shromáždění vod, jež nazval mořem, nýbrž bláto, látka nerozdělená a pustá. Většina uměl- ců... jenom do nekonečna rozmnožuje látku, místo, aby ji dávali tvar; jedni ji chrlí jako pekelnou lávu, jiní ji naplavují jako slizké bahno... Neboť i ďábel se míchá a fušuje do umě- ní; můžete ho dobře poznat podle toho, že je od přírody ctižádostivý a ješitný. Honosí se látkou, originalitou nebo siláctvím; každá přemíra, každé bujení... všechno velikášství a veške- rá okázalost... všechno, co v umění je laci- né, lesklé a líbivé, jsou nakradené cetky jeho opičí chlubitosti; všechno, co je ne- hotové a nedotvořené, jsou chvatné stopy jeho horeč- né netrpělivosti a věčného lajdáctví; veškerá falešná a honosná forma je vypůjčená maska, již marně zakrývá svou zoufalou pustotu... Aby tě oklamal... vydává se za tebe sama... »To jsem já,« šeptá ti, »tvé daimonion; já jsem tvé geniální a ctižádostivé já. Pokud máš mne, jsi veliký a svrchovaný...« Neboť ďábel nikdy nežádá, aby se sloužilo jemu, nýbrž sobě samotnému; on dobře ví, proč to dělá a čím si může osedlat lidské duše a činy...« A tak dále.

Podnícen k tomuto vyznání víry pak je korepetitor Trojan dojmem, »že si s panem Foltýnem nebudu nikdy dobře rozumět. Patřil zřejmě k těm umělcům, kteří považují umění za jakési sebevyjádření a sebeuplatnění, za prostředek, kterým neomezeně projevují své vlastní já...«

Tak Trojan. Byl Čapek podle vlastních slov se s ním neztotožňoval bez výhrady, horoucí a ryzí pathos jeho vyznání přec nepřipouští pochyby o tom, že je v něm obsažen základ a východisko vlastní víry Čapkovy. Takto čten, potom Foltýn se stává kritikou a polemikou autorovou proti všemu, co v umění ne- čistého a nekalého. Foltýn je krajní případ této ne- kalé nečistoty. A je-li Čapkův zlomek tedy polemika proti ďáblu v umění, Foltýn je jeho klasické a přišer- né vtělení. Je to, jako u Dostojevského, »malý, krtičnatý ďábel s rýmou«, nebo, libo-li: je to Čapkův umělecký Smerďakov.

Následován všemi umělecky počestnými postavami knihy, od universitána V. B. až ke slepému Kannerovi, je tedy Trojan v této při o svatořečení tvorby — jak je to blízké Bernarda Shawa i G. K. Chestertona zároveň! — advokátem božím proti všemu, co ďábel i jeho advokáti vložili do Bedy Foltena, počínajíc hned tímto jeho afektovaným pseudonymem. Je vůdce vyznavačů, kteří s ním a s Čapkem se modlí: »...Není ti uloženo tvé dílo, aby ses jím projevil, ale aby ses jím očistil, aby ses odpoutal od sebe sama; netvoříš ze sebe, ale nad sebe; hrozně a trpělivě se domáháš lepšího vidění a slyšení, jasnějšího porozumění, větší lásky a hlubšího po- znání... Tvoříš proto, abys na svém díle poznal tvar a dokonalost věci. Tvá služba věcem je boho- služba.«

Tak zní předposlední věta Čapkova rukopisu. Stojí za povšimnutí, jak obdobná je její formulace k ně- kterým formulacím kritika, jež Čapek nejdnou potíral: k formulacím F. X. Šaldy. Očividně pak tento a předchozí názory Jana Trojana jsou klíč ke smyslu postavy Foltýnovy. V jejich jméně vede se stálá vojna s foltýnismem vůbec. Je to nepřetržitě přistiho- vání a usvědčování: když mně ďábel: milost, já jemu: spravedlnost, praví Ignác z Loyoly. Jestliže Folten jde na Trojana od lesa (on vždycky od lesa): »...Přece jenom mi chybí jisté technické, řekl bych řemeslné znalosti...« hned mu Trojan jede po hubě: »Promiňte, pane, v umění není nic řemeslného. Celé umění musí být dokonalým řemeslem; a celé musí být uměním. Takhle se nesmí mluvit, pane... Orchestrace není žádné řemeslo. Podívejte se na Berlioze, pane. Nebo si přečtete partituru Dona Giovanniho, jaké je to řemeslo. To nejde, prosím; takhle bychom spolu vůbec nemohli mluvit...« A dále Foltýn: »...je-li v mém díle ten pravý a čistý řád...« Trojan: »...Ten musíte mít v sobě... nemohu vás naučit něčemu, co ve vás není...« I v zápětí: »...za- čal mi hovořit o celkové koncepci své Judity. — To ne, prosím... nejdřív děj, a pak to hned rače pře- hrát... Co není v řádkách, není v koncepci...« Načež, když Judita jde před bránu pro vodu, míní: »Tak to je chyba. V opevněných městech musely být studny uvnitř hradeb, pane. To nejde.« A později: »Umění je práce. Tvoření je jen a jen práce.« Na Foltýnův povzdech, že dnes nemá tu pravou inspiraci, odsekne: »Vy nesmíte mít žádnou inspiraci... Hudba, pane, musí být tak přesná jako vědění. Vy musíte vědět, co tam má být. Přemýšlet, rozumíte? Žádná inspirace. Jen práce.«

Studna před branou, jindy rokokový pastýř místo poušťového kočovníka a jiné věci prozrazují Čapkův názor na umění, jemuž by přibližně slušel název realismu (byť s názvkem platónským) nebo verismu (bez příhany, s důrazem na veritas). Ale na Trojana- vě kritice koncepce, inspirace a řádu dlužno rozlišit dvojí: jednak skutečně mluví z Trojana duše kantor- ská, suchý, zbožný theoretik. A zde je asi místo, kde se Čapek od něho odloučí cestou k nevypočitatelné milosti vnuknutí. Ale zároveň je s ním solidární v jedné zásadní věci: v neúprosném stihání všech velikých, mlhavých a snadno zneužitých slov jako: »Inspirace,« »Koncepce,« »Dionysský,« »Prapodsta-

ta, « »Běs,« »Propastné ženství,« »Umělec musí vášnivě žít« — a tak dále. Foltýn od prvních stránek až do konce rukopisu vytváří si z takových slov a jejich postojů španělskou stěnu, za níž skrývá svou úplnou neplodnost a nemohoucnost. Pláštěm z těchto frází předstírá po celý život svou uměleckou existenci. Advokáti boží tento laciný blyskavý plášť slov s něho trhají.

Ale Foltýn všechna ta slova a ty theorie nemá ze sebe. Tak jako nemá ze sebe ani slůvko svého libreta, ani notu své partitury. Před Foltýnem již mnoho povolovaných a nevyvolených nejednou i úspěšně zneužilo těchto slov, frází a teorií. Kritiky a nakladatelské reklamy je dávno opotřebovaly v konvenci, jež dodnes klame věřící laiky, amatéry, diletanty a polo-vzdělance.

Není pochyby, že Čapek míří na tyto theorie. Ale míří především na jejich veliká slova a fráse, na jejich zneužití, na konvenci lži, klamu a zdání, kterou tolik a tolik uměleckých Smerďakovů uvedlo veřejnost a kulturu v blud.

Foltýn v tomto světle se jeví jako tak zvaná oběť poměrů.

Na tyto poměry, bludy, bludaře, lži a lháře je Čapková kniha útokem do té míry vysloveným, že sahá za meze beletristické, a do té míry ostrým, že je tu tam v diskretní masce téměř klíčová a málem polemicky osobní. Čtenář zasvěcený a pozorný, mohl by na některých místech takřka prstem označit modely: slohů, prostředí, příběhů, postav. Jenže Čapek byl tak naskrze proniklý vírou Trojanovou v umění, v němž nesmí zbýt nic osobního, že žádá z těchto dokladových skutečností nezanechala v knize více, než svou věcnou podstatu a její tvar.

Proč krajní případ

Ač nedopsán, Foltýn je tedy ve svém záměru jasný. Je to krajní případ uměleckého opadělku ve službě vlastního já místo v bohoslužbě umění. Bylo by tuze nesnadné, zbásnit průkazně padělek v umění na jiném případě, než na krajním. Foltýn neumí vůbec nic, ani pořádně přepsat všehochut skradených veršů a skladeb. Nezná ani instrumentaci, aby sloučil jaks taks hudbu Fattyho s Ladičkovou. Nenaucil se abecedě umění. Ale je mnoho Foltýnů, kteří se vyučili tomu, co on zve řemeslem. Naučili se zhruba všemu, čemu se lze ve škole naučit. Mají ono minimum nízkého, druhotného nadání, jež Foltýnovi je odepřeno. Nemusejí po hospodách uplácat básníky, mecenit konservatoristům. Umějí si pro svou originalitu dojit ke klasikům, k moderním a módním velikánům, zakladatelům směrů a ismů. Umějí si, co Foltýn neumí, dokonce mezi nimi vybrat. Vědí, jak je přeinstrumentovat a oklamou svou současnost nejenom na sezónu. Někdy na celá desetiletí, na celou generaci, na celý svůj život. Mezi nešťastným Foltenem a uměním oni jsou to, kteří tvoří onu nekonečnou stupnici odstínů a přechodů. Proti nim a jejich bezděčným či vědomým advokátům je namířen Foltýn. Je v tomto smysle namířen i proti určitým druhům kritiky — neboť i kritika, ba právě kritika má, a to v hojně míře, své Foltýny. Je pak proti nim namířen s určitým osobním zahrocením Čapková vlastního uměleckého názoru.

Slušelo by teď rozebrat, jak se jeví onen Čapkův umělecký názor. To by, s příbráním všeho díla

Čapková, vydalo nemalou knihu, v každém případě místa mnohokrát více, než je dáno tomuto, i tak velmi kusému hloubání. Slušelo by dále prohlédnout si, jakým způsobem si Čapek ve Foltýnovi počíná. Jak prolíná umění s filosofií a kritikou. V jaké míře má převahu toto či ony. Kam patří v jeho díle zařadit tento carlyleovský román à la »Sartor Resartus«, jemuž se Čapek nejvíce přiblížil »Válkou s mloky«. Smysl toho, co zde psáno, omezil se však pouze na pokus, vystopovat, proč byl Foltýn napsán. Zjistit, že byl napsán za uměleckou pravdu proti umělecké lži. Jako vyznání víry, že služba pravdě je umělcovo mravní poslání. Neboť Čapek věřil, že pravda vítězí.

do ba a lid é

Jiří Soumar :

Jaká četba kazí děti

Čili jsme teď v novinách o procesu, kterým se hájí nakladatelství tak zvaných lidových románů proti ostré kritice mladého spisovatele v ohledu mravním. A skoro současně stojí před porotou dva mladíci, kteří přepadli několik lidí s maskami na tvářích. Jako učebnici pro své lupičské kousky označili právě ony levné romány, které dostanete v každém novinovém stánku a na každém nádraží. Byl učiněn závěr: Tato románová četba kazí hochy a svádí je ke zločinu. Obsah těchto románů je dobrodružný, všímá si podrobně lupičů, zlodějů a vrahů. Nešetí se tu lidskou krví ani životem. Namnoze jde o romány erotické, které vzněcují mladou fantasii čtenářů. A konečně: tyto romány jsou psány hanebnou češtinou, bez jakékoliv psychologické a mravní hloubky, takže i po této stránce kazí vkus čtenářů.

Podíváme-li se po podobné literatuře v cizině, vidíme, že to s námi není tak zlé. Jsme národem celkem dobrých mravů. Proto u nás nevznikla doupaťa neřestí, kterými se mohou pochlubit všechna velká evropská města, a objeví-li se u nás hostinec, kde je možno dostat kokain, nebo kde se shromáždí několik sexuálně vychýlených lidí, záhy si šeptá celé město o této sensaci. Lidé se tam chodí dívat jako do cirkusu, a policie bez velké námahy tento výstřelek zlikviduje. Není také pochyby, že i naše censura je přísnější než v mnohých státech jiných. U nás byly zakázány filmy, protože prý kazily dobré mravy, ačkoliv je propustilo i přísné Haysovo síto v Americe. A byla to díla namnoze po stránce technické i umělecké velmi zajímavá. Vždyť je známo, že i anglický film Šest žen Jindřicha VIII. měl u nás jistě obtíže z úzkostlivého ostychu před Anglií a její historií. Stejně tak i censura novinářská byla v ohledu mravním značně přísná, jak si pamatují i v »Poledním listě«, kde před lety nějaký erotický román byl jistě z polovice zabaven. A s knižní nebo divadelní censurou tomu bylo podobně. Ale nikdo se pro to celkem nerozčilil. I u nás Karel Hašler se kdysi pokusil založit revui, v níž hlavní úlohu hrála ne slovo nebo myšlenka, ale především exhibice neoblečených žen. Neměl valného úspěchu. Soukromé tisky pornografických románů nejdou pravděpodobně na odbyt. A nemravné fotografie stále ještě jsou většinou novými pozitivy předválečných či válečných negativů. Censura je přísná a lid v tomto ohledu proti ní nemá námitek. Lid netouží po zvláštních sensacích, které by trhaly nervy, ať už v ohledu sexuálním nebo dobrodružným.

Tak je to i s tou bulvární literaturou: Je špatná, o tom není pochyby, ale není to zřídlo obzvláštní naší neřestí. Objevuje se jako průvodní zjev civilisace, ale ve svých důsledcích je daleko mírnější než jinde.

Jak pôsobí táto čítba na deti? Faktu, že si človek môže dať na obličej čiernu látku, aby nebol poznán, a s revolverom prepadať iného človeka, nemusí se mladý človek učiť na týchto románoch. To je tak notoricky známy spôsob lupičstvá, že už za našich dob sme mali masky a hráli sme si na lupiče. Zrovna u ruky mi leží počestná učebnica nemecké řeči a v ní stojí poučná věta: »Jungen springen Bock oder spielen Räuber und Gendarm.« Teoretická znalost lupičského řemesla je ukryta v každém řádném klukovi, který holduje romantice.

Nebezpečný je podnět,

který ho nutí, aby praktickým vyzkoušením svých znalostí získal peníze. A tento podnět je skoro vždycky sexuální. Hoch se dočte o rozkoších, jeho fantasie podnítlí myšlenky na funkci sexuálního ústrojí, které se pak dožaduje činnosti. Naplní-li se hlava mladého muže touhou, pak už nic jiného pro něho nemá význam. Proto jsou nebezpečné knížky, které učí sexuální touze, ukazují příjemnost rozkoše a dělají z mladíka dobyvatele. Normální sportovec tomu ovšem odolá, ale dítě, živěné nesprávným způsobem a rádo se povalující, může podlehnout. Proto každá knížka, která nerozumným způsobem vykládá o pohlaví a zahaluje je ve zvláštní tajemný závoj, proměňujíc největší štěstí lidí v ohavné svinstvo, je výrosikům nebezpečná. Nutí je, aby si opatřili jakýmkoliv způsobem peníze a zkusili to. V baru mladíkům nalijí. Je to přece kšeft a nikdo je za to dosud nestihá.

Čtením o zločinech se ještě snad nikdo zločincem nestal, nedostal-li chuť, aby výtěžek zločinu nějakým příjemným způsobem užil. Kdybychom se báli dávat mladým lidem do ruky knížky, které jsou závadné tímto způsobem, pak bychom patrně musili spálit polovinu světové literatury. Když jsem byl v septimě, sehráli jsme školní představení Sofoklova »Oidipax. Myslíte, že tento krvák, jehož zápletky je až děsivě nemravná, by se dobře vyjímal jako román do tramvaje za 1.50 K? Dokonce ani Bible, jak známo, není čítba pro mladé lidi. Shakespeare? Ne, ten je vůbec nemožný. Spisovatelé mají svobodu, aby si vybrali takovou látku, která jim vyhovuje, pokud ovšem nepřekročují neprimativnější zákony mravnosti. A pokud to ovšem jsou umělci. Spisovatelé obvykle nemají zájmu jen na tom, aby bílé zvítězilo nad černým. Líčí mravní konflikty, v nichž bohužel dobro vždycky nezvítězí. Naopak tento povznášející obraz obvykle ponechávají kýčarům. A při tom často zločin (Dostojevský) líčí s překvapující podrobností, neboť na dobrém spisovateli se žádá, aby znal detaily. A nebude to lepší. Spisovatel je povolán, aby pátral po motivaci lidských činů. Ve freudismu a Adlerismu dostal nové mohutné přístroje, jimiž se hrouží do lidského podvědomí. A že odtamtud nic pěkného nevytáhne, je na bílé dni. Na dně člověka je rmut, který jinak usilovně potlačujeme.

Spisovatelé lidových románů nemají ctižádosti po hloubkách. Zůstávají na povrchu a obvykle se postarají, aby dobro zvítězilo a bylo odměněno. Ženské romány při tom zdůrazní procesy srdce, mužské vyličí sílu pěstí a průraznost revolverových nábojů. Musí to dělat: neboť

většina lidí žízni po spravedlnosti.

Když se jí v životě nedočkají, chtějí o ní aspoň číst. Klasiky a dobré romanopisce dneška by patrně s nezájmem odložili. Proto lidové čítbě ještě poměrně nejbliže jsou romány anglické a americké, kde čtení není pokládáno za kulturní práci, ale příjemnou výplň volných hodin, a spisovatelé se tímto aspektem musí řídit.

Lidé čtou, aby utekli z nepěkné skutečnosti do iluse. Proto knížka musí být dost napínavá, aby jejich mysl plně zaujala. U žen stačí zdůraznění citového akcentu. Muži, mladí i starci, touží po akci, dobrodružství, hrdinství. Lidová čítba musí tyto prvky obsahovat. Bez nich to nejde.

A při tom dostí lidí věří tomu, co čte. Události, které spisovatel popisal, se skutečně staly. Nad mrtvým sluší za-

plakat, o šťastné svatbě je třeba vypravovat sousedům. Patrně by bylo správné naučit lidi číst. Říci jim, že romány nejsou učitelem života, ale jenom obrazem o něm, který si vytvořil nějaký docela soukromý spisovatel. Řekněte jim, aby milovali vyprávění pro vyprávění a pro krásu jazyka. Žádejte na nich, aby četli autory kriticky. Zbavte je iluse, že to, co čtou, je pravda. Budou potom šťastnější? Utíkali se ke knihám, aby zapomněli na skutečnost a poznali krajiny, kde vládne spravedlnost a každé zlo je potrestáno a každé dobro odměněno. Vy jste jim správně vysvětlili, že to je výmysl. Šťastnějšími se proto nestanou. Naopak, nabudou temného dojmu, že na světě žije skupina profesionálních lhářů, kteří si říkají spisovatelé. A budou se zlobit.

Ne, romantická, prostá čítba musí zůstat, a bude pravděpodobně tak dlouho špatná, pokud se dobří spisovatelé nenaucí psát tak, aby vyhovovali touze prostých čtenářů, jejichž duševní obzor, jak známo, většinou nepřesahuje chápání čtrnáctiletých chlapců, ale tím by ovšem umělecký vývoj literatury byl značně zpomalen. Spisovatelé značně a právem předbíhají dobu a nechtějí na své pomalu chápající čtenáře čekat. Až teprve příští generace je snad budou s chutí číst.

A tak nezbyvá než aby obyčejní, často i anonymní pisatelé vyráběli konfekční romány pro lid. Bohužel tyto romány jsou velmi špatně dělány. Jejich jazyk bývá chaotický. Zápletky neumělé a odbyté. I pro to je vysvětlení: Píší je lidé, kteří za kus dostanou osm set korun, nejvýš tři tisíce. Nemají čas přemýšlet, neboť musí psát.

A proto se také zvolna mění

tendence této čítby.

V dobách našeho mládí, v indiánkách, v mayovkách byla ukryta vždycky všelidská tendence. Hrdina bojoval proti zlým rudochům, kteří ubližovali bílému plemeni. Nebo hrdina bojoval spolu s rudým proti ostatním zlým lidem. Ale vždycky jejich boj měl v seobecnou platnost. Usilovali o vítězství nějaké ideje. A tuto čítbu jsme si doplňovali ještě historickými knížkami. Obvykle – jako v těch příbězích o burské válce – jsme se naučili sympatisovat se slabšími. Četli jsme také lidové historické romány od domácích spisovatelů. A všude vystupovala ta hlavní myšlenka: Hrdina nebojoval za své osobní štěstí, ale za něco nebo někoho jiného. Učili jsme se tam nesobeckosti. Chápali jsme, že jsou nějaké vyšší ideje, za něž je nutno bojovat. Při tom jsme ovšem věděli, že pro nás budou platit jiné ideje než ty, které byly v indiánkách. Viděli jsme, že člověk nemá žít jen pro svůj osobní prospěch. Nevím, jak jiné národy to cítí, ale u nás tenhle smysl pro mravní, neosobní boj byl vždycky silně vyvinut. Vždycky jsme cítili, že podstata té historie není v revolveru, ale v myšlence, za kterou se pistolník bil.

Tohle mravní zaměření z dobrodružných románů, bohužel, zmizelo. Teď se v nich bojuje jen o sobecký prospěch. O dceru farmáře, o zlatý důl. Hrdina nezastupuje lidskou společnost, ale sebe. Bije se za sebe. Za svou kapsu, nejvýš za své srdce. A to je ta jedovatá sedlina na dně románů. Učí se tu sobectví. Ovšem sobectví se nikdo učit nemusí, každý je sobcem od přirozenosti. Výchova má sobectví potlačovat. Proto nás maminky učily, abychom se rozdělili s bratříčkem o koláč, což jsme s vnitřním odporem u dělali. Proto ve škole musil poslouchat bohatý jako chudý a každá nespravedlnost v tomto ohledu hrozně bolela. Proto jsme hledali později politické hnutí, které mělo nejradikálnější ideové základy v zájmu nesobecké spravedlnosti.

A tohle najednou mizelo. Děti už se nemusí dělit, protože v době systému jednoho dítěte obvykle bratříčků není. Do politických stran i mladí lidé vstupovali ze sobeckého prospěchu. Říká se tomu praktický smysl pro život. Je to snad trochu americký způsob života. Obráží se i v lidové čítbě, která je odtamtud importována anebo podle ní napodobována.

Myslím, že dobrodružná čítba, ve které se střílí a třeba

zabíjí, nemusí vždycky kazit děti. Především je důležité, proč se stíhá a proč se zabíjí.

Soud vysloví s konečnou platností názor, měl-li pravdu autor, který detektivní romány-týdeníky odsoudil přísnými slovy. Není pochyby – což nebylo žalováno – že měl pravdu, vytýkal-li rodičům, že se nepodívají, co děti čtou, a teprve dodatečně pláčí nad jejich nerozumem. Není také pochyby – což opět není žalováno – že obsahem těchto románů je vraždění, lupičství, vykrádání nedobytných pokladů, vykolejování vlaků, podvodné vyděračství, kupování žen, i pornografie. Není také pochyby, že ze školních knihoven jsou nyní s úzkostlivou péčí vyřadovány i romány literárně nikoliv bezcenné, zatím co každý šestiletý kluk si může v trafice koupit romány daleko závadnější.

Bylo by třeba zlepšení, i když máme dojem, že dobře vychovaného chlapce špatná knížka nemusí zkazit, jenom mravně porušené přivede na nesprávnou cestu.

Bylo by třeba zlepšení ne jen v negativním smyslu, že totiž podobné romány budou potlačeny. To by bylo málo. Hoši chtějí číst dobrodružné knihy. Ani nejpřísnější dozor tuto přirozenou touhu nevyplení. Je třeba tedy tuto dobrodružnou četbu nějakým způsobem vydupat ze země. Aby zůstala dobrodružná, aby podporovala cit pro statečnost, hrdinství, obětavost. Ale aby zároveň učila, že těmito úctyhodnými ctnostmi nelze plýtvat pro malé cíle a pro osobní potěšení. Že jsou na světě hodnoty, národní i všelidské, pro které se má a musí člověk obětovat. A této řeči mladí lidé rádi porozumějí.

feuilleton

A. Mráz:

Proč celou stránku sportu?

Tuto otázku položil před 14 dny v »Prítomnosti« člen České filharmonie. Proč celou stránku sportu v novinách a večernících, když kulturní rubrice je vyhrazeno poslední místo, »není-li ovšem vůbec vyřaděna«?

Mám za to, že tato otázka je dnes, jako každá otázka po přidělení spravedlivého sousta z celkového koláče národní svobody, dosti závažná, abychom se k ní znova vrátili. A protože neexistuje dnes jediný český týdeník pro tělesnou kulturu (kolik takových týdeníků, měsíčníků, revuí, magazínů má však kultura duševní), ve kterém by bylo možno věc zhodnotit poněkud zásadnějším způsobem — omezím se zde na čistě tiskovou stránku otázky, přenechávaje problém přibližně stejné důležitosti »Proč ne také celá stránka kultury v našem denním tisku?« k řešení osobám popolanějším.

Proč celou stránku sportu?

1. Protože sport čtenáře zajímá.
2. Protože existuje sportovní zpravodajství české tiskové kanceláře (ČTK).
3. Protože každá redakce periodického tiskopisu zaměstnává dvakrát až třikrát tolik sportovních referentů, kteří píšou nadto ještě stylem mnohem srozumitelnějším a přístupnějším, než referenti kulturní.

Proč sport zajímá?

Protože, za prvé: sport je absolutní, obecně platný. Protože sport je věda exaktní jako matematika či geometrie. Protože sport, na goal, na vteřinu, na bod přesně určí: tu vítěz — tu poražený.

Dočtete se na příklad, že Slavia porazila Kladno 10:0. V té chvíli víte už také zcela určitě, že žádný rozhlas, žádná tisková kancelář, žádná soukromá agentura na celém světě nemůže napsat, že Slavia porazila Kladno 9:0, či snad dokonce, že Kladno Slavii ani poraženo nebylo. Ubezpečuji vás, že takováto hrozná věc se také v dějinách celého sportovního hnutí dosud ještě nepříhodila. Jediné, co by mohlo uvést čtenáře v omyl a otrávit jeho důvěrou v hodnověrnost zpráv o sportovních

výsledcích, byla by ještě tisková chyba v ručně sázeném titulku. Ale tu si čtenář opraví sám, protože si spočítá podle referátu na prstech: v 5. minutě proběhl nezadržitelně Bican... 1:0, v 10. minutě opakoval úspěch Kopecký... 2:0 atd., až konečně v 43. minutě druhého poločasu nádherným sólem uzavřel score Horák. Což činí souhrnem 10:0. Pravda, v nejkrajnějším případě mohl by snad sekretář Kladna ve své výroční zprávě, předkládané bouřlivé opozici na valné schůzi klubu, poznamenat, že morální vítězství náleželo 7. května 1939 SK Kladno, protože nastoupilo s rekonvalescentem Klocem na pravé spojce, protože hrálo po oba poločasy proti slunci, větru a soudci, nemluvě ani o nepřízní štěstěny a třech ranách, odražených od břevna centrfowarda Rašpličky.

Ale ani tento, zajisté velmi zaujatý muž, neodpoví na naši otázku po konečném výsledku onoho morálního »vítězství« Kladna jinak, než lakonickým 10:0 pro Slavii. Jest tedy zcela jisté a nevyvrátitelné: SK Slavia byla 7. května 1939 v 18 hodin na hřišti SK Kladno lepším a vítězným mužstvem.

Vidíte: to je, co chtějí lidé vědět. To je, co chtějí lidé číst. To přesné, nesmlouvavé, za všech okolností jednotné, žádnou propagandou nezorávitelné: ten fakt, tu skutečnost, tu pravdu. Těch... 10:0!

Porozuměli-li jste výše uvedenému, porozuměli jste a to lépe, než leckterý dnešní vydavatel periodických tiskopisů, tajemství úspěchu nejen sportovní rubriky.

Za druhé: sport zajímá proto, že je krásný i zdravý zároveň (což na příklad o České filharmonii tak bez dalšího tvrdit nelze). Sport spadá pod estetickou i praktickou kategorii. Pohled na fotbalové utkání skýtá především požitky umělecké. Mluvili a psali jsme doposud o hercích divadelních, rozhlasových, filmových. Domnívám se, že bude načase začít mluvit a psát s přibližně stejným oprávněním o hercích sportovních.

Či nebyli jste snad ještě nikdy svědky nezapomenutelného výkonu našeho internacionála Antonína Puče, který předstíraje k smrti raněného, snaží se upadnout v protivníkově malém trestném území, vynucuje tak na soudci i obecenstvu diktování jedenáctimetrového trestného kopu pro Československo?

Či neukvěla vám v paměti jedinečná, protivníka, soudce, obecenstvo, sběrače dokonale denerující hra Rodericha Menzla, dnes daviscupového reprezentanta Německa? Jest skutečně třeba vrátit se, pro vaši nevíru, až k mimickým schopnostem kata Mydláře českého filmu — řecko-římského zápasníka Gustava Frišenského?

Ad 2.: jest tento pohled na fotbalové utkání zdravý. A zase ad 2. a): tělesně. Především pro oněch 22 hráčů, uvolňujících svůj pud hravosti za nedělního odpoledne na zeleném trávníku v boží volné přírodě. Což mimo jiné, poskytuje jim i dnes, po zrušení professionalismismu u nás, existenční minimum v tak přiměřené míře, že činí dvojnásobek existenčního minima svobodného účetního adjunkta v ministerstvu školství a národní osvěty s vysokoškolským vzděláním a téměř šestinásobek existenčního minima nesoobodného živitele pětičlenné dělnické rodiny.

Ad 2. b): jest tento pohled na fotbalové utkání zdravý duševně. Především pro všechny osoby na něm zúčastněné, vyjma snad oněch 22 hráčů. Zde na stadionu uskutečňuje se totiž onen divadelní avantgardou tak marně vytoužený ideál. Odstranění předělu mezi jevištěm a hledištěm! Divadlo, velkolepé sportovní divadlo, hru extatických radostí, nenávisť a vášní hraje celé stadion. Čímž jest konečně pohled na fotbalové utkání.

Ad 2. c): zdravý morálně jako bezpečnostní záklpek.

Před třemi či pěti lety, pamatuji, fotografoval reportér A-Zetu v poločasu diváky. Obrázky, opatřené bílým křížkem, uveřejňoval pak na sportovní stránce. Kdo se

z diváků poznal pod křížkem, dostal 50 K. To byla akce vedena za tím účelem, aby se diváci poznávali v A-Zetu a nikoliv v Poledním listě. Jenže v této své fotoreportérské konkurenční horlivosti zcela zapomněli, že divák se v každém sportovním referátu i bez bílého křížku na klobouku nezbytně a bezvýhradně pozná.

Copak nechystal se Nejedlý v 20. minutě druhého poločasu užuž přihrát Zemanovi, když otom kdosi z druhého ochozu vzkřikl: »Jseš sám! Oldo! Jesusmarja, piš!«

Vidíte, Nikoliv Nejedlý. Kolektiv obecnstva, neznámý divák, docílil Nejedlým v 20. minutě druhého poločasu branky. Celé stadion to tu tak zahrálo.

Celé stadion pocituje pýchu a uspokojení nad svým výkonem. Celé stadion si posudek své hry rádo přečte v novinách.

Snad vás bude v té souvislosti zajímat ještě jedna okolnost. Kolektiv obecnstva nevnímá sport jen svými pěti smysly. Kolektiv obecnstva vnímá události na hřišti jakýmsi duševním zrakem solidárně se radujících a rozhořčujících, zmoženým ještě u většiny společnými vzpomínkami na vlastní hráčské zkušenosti, kteréžto vzpomínky nesou s sebou vlivem časového odstupu nezbytný znak dodatečné heroičnosti. A tento kolektivní pocit libosti ze stadionu si obecnstvo doma nad sportovní rubrikou rádo znovu připomene.

Protože existuje sportovní ČTK

Každá sportovní redakce dostává několikrát denně z ČTK referáty o všech možných sportovních událostech z celého světa. To jest základ oné světovosti sportovních rubrik, která tu před 14 dny tak zle pohoršila člena České filharmonie. Po sportovní neděli je toho pak skutečně tolik, že v pondělí, jak praví člen České filharmonie, »i ta poslední stránka nestačí a sportovní rubrika se plným právem rozšíří i na stránku předcházející«.

Je mi líto, že ani v té věci nemohu souhlasit s členem České filharmonie. Nepřihlížíme-li právě k olympijským hrám, světovým mistrovstvím a podobným výjimečným sportovním událostem, nejsem o nutnosti »rozšíření sportovních rubrik plným právem« nikterak přesvědčen. Naopak. Naprosto nenahližím zákonitou pravidelnost, se kterou je česká veřejnost Protektorátu seznamována s výsledkem utkání SK Česká Skalice—Novokrčinský SK (bývalý SK Krčín).

Ale ať už tak či onak. Faktem zůstává, že z každého sportovního podniku dostává sportovní redakce v neděli v noci podrobný referát z ČTK. Sportovním referentům vděčíme za to, že při výkonu svého neutěšeného povolání a při návalu práce leckterý z těchto referátů zasantročí či poztrácí na cestě do tiskárny.

Nevim přesně, jak se věci mají s kulturním zpravodajstvím ČTK. Vim jen, že tak, jako se sportovním, se nemají. Ostatně rozšíří tu pouhý pohled do telefonní knihy značně naše vědomosti. V telefonní knize najdete pod heslem »Čs. tisková kancelář« šest, se soukromým bytem p. sportovního redaktora Maršáka dokonce sedm čísel sportovní redakce. Telefonní číslo své kulturní redakce čs. tisková kancelář tají. V telefonní knize je nenajdete a také si nepamatuji, že bych kdy byl o něm něco slyšel. Krátce řečeno: co se v neděli bude hrát na Spartě, můžete se dovědět sedmery způsoby ze sedmero pramenů. Co se bude v neděli hrát v Národním divadle, ani z jediného. Ale, což je snad ještě zvrácenější. Dokonce bez jakéhokoliv vašeho dotazu zahrnuje vás těchto sedm pramenů od pondělka do soboty přesnými, pro tisk upravenými informacemi nejen o tom, co se v neděli na Spartě hraje, ale i o tom, kdo, co a jak hraje.

Že to či ono divadlo (o vernisáži a pod. ani nemluvě) chystá premiéru, doví se kulturní referent z volného lístku na představení, ke kterému je v obálce přiložena krátká noticka s prosbou o laskavé uveřejnění v kulturní rubrice ct. listu.

Protože je více sportovních než kulturních referentů

»Víte? K čemu, proboha?« tážete se, »spočívají-li ovšem, jak doufáme, vaše informace o sportovním zpravodajství ČTK na pravdě.« Nu, každá sportovní redakce, ba lze říci, že dnes už takřka žádná, nespokojí se s přenášením břemene sportovního zpravodajství na oficiální ČTK. A čte-li v čele referátu utkání SK Kladno—SK Slavia »psáno na tribuně SK Kladno«, neznamená to sice, že by dotýčný publicista na tribuně SK Kladno byl skutečně něco psal, ale zaručuje vám to, že dotýčný publicista v době utkání na tribuně SK Kladno skutečně byl.

A má-li nyní sportovní redakce, dejme tomu šest sportovních referentů, jest takováto jejich šestinásobná přítomnost na tribunách zárukou pro naplnění celostránkové sportovní rubriky do doby, do které nenastane čas jejich nové přítomnosti na nové tribuně. Čímž ovšem nemá být řečeno, že činnost sportovních referentů se tímto zcela vyčerpala. Sportovní referent má ještě tisíc a jednu redakční funkci. A tisíc a jeden komplex. Po výjce, díky předpojatosti veřejnosti — a svých páňů redakčních kolegů — méněcennosti.

Ale kdyby dnes či zítra dostavila se ke mně dobrá víla s dotazníkem »Čím bys chtěl být? A tempo! Nezdružuj!«, odpověděl bych bez rozmýšlení: »Kdybych nebyl tím, čím jsem! — Sportovním redaktorem!«

A nakonec: o fair play

Na vojně měl jsem rozepsané »O ideálech humanity a fair play!« Stálo tam, že ať už humanita odpírá zlu či neodpírá zlu, je vždycky nějak humanitní. Rozhodně víc, než jsou lidé. Kterí chtějí soutěžit, sváret se, kteří chtějí vítězit, porážet. Kterí chtějí mít svoji 5. minutu s nezadržitelným proběhnutím, svoji 10. minutu s opakovaným úspěchem a svoji 45. minutu s nádherným sólem. Což tyto jejich snahy nějak usměrnit, nějak obehnat pevnými zákony a pravidly o fair play, vycházejí z poznání, že lidé mají větší odpor ke svobodě konat dobro, než k tomu, dát si naporučit nekonat zlo. Ostatně: chtějí-li už být »tvrdí«. Fair play bdí nad tím, aby nebyli tvrdí bez míry a aby nebyli tvrdí životu nebezpečně. Fair play bdí nad tím, aby byli tvrdí především tam, kde být měkkým bylo by bezohledné a surové.

A když už pro nic, alespoň pro toto poslání fair play, pro tuto hudbu budoucnosti nezatračíme celostránkové sportovní rubriky.

dopisy

Slovenky odpovídají Slovence

Vážený Pan Redaktor,

velmi rada čítam Vás týždeník »Prítomnosť« najmä články pi. Jesenské. Clovek priamo oživí po každej prenesenej alebo napísanej vete, ktorá nám pripomína tiež naše práva, nielen povinnosti.

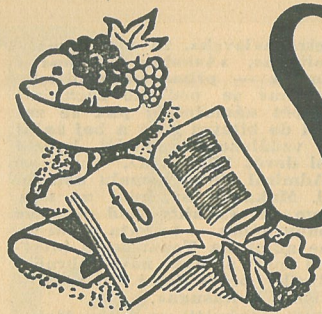
Prežili sme veľmi ťažké chvíľky a verte prosím, že my Slováci aspoň väčšina z nás preživali sme to všetko dvojmo. Preto z článku v ktorom dávate odpoveď Slovenke, vysvietá jaký asi ten jej list bol a to, cloveka veľmi zarazí a zabolí. Boli sme snad za našich čias vychovávaní v tak málo láske jeden k druhému, že ešte po prežitých zkušenostiach je medzi nami toto zlej vôňe? Keď už nie srdco aspoň rozum by mal zvíťaziť, ale veru, kde je len trocha srdca, není možno teto nenávisťi, jako bolo medzi nami.

Já ale mám za svoju milu povinnost, podakovat všetkým dobrým ľuďom ktorý k nám Slovákom, presto všetko su ohladuplní, ba prejavuju ešte zájem a porozumenie pre naše starosti.

A tak my Slovenky, ktoré vychováваме svoje deti v láske ktorá nezná rozdielu medzi Čechom a Slovákom, máme len tu vrúcnú prosbu aby ich buduće spolužitia bolo šťastnejšie a bolo ušetrené tak ťažkých zkúšek, jako my prežíváme.

Poručám sa Vám

N. P.

Svět knih

KULTURNÍ ZPRAVODAJ 20

Jaroslav Seifert:

KVĚTEN

*Ó stromy v rozechvěném háji,
už do vás nožem vyrývají
srdíčka, data, monogramy
chlapičci se svými milenkami.*

*Zelenou krví opláčete
tu ránu v koře. Všechno kvete
i láska, jak se v písni zpívá.
Ach lásko, lásko proměnlivá,
jak býváš někdy přeukrutná.*

*Já vím, mé stromy, pomsta
chutná!*

Ze sbírky »Zhasněte světla«,
jež právě vychází ve 3. vydání
jako 33. sv. Českých básní.

FEUILLETON

Frank Thiess:

MAKAROV

Úryvek z románového díla *Tragedie u Cušimy*, které vychází v sešitech u Fr. Borového a v němž německý spisovatel Frank Thiess nejen dramaticky vykládá historii rusko-japonské války z r. 1904—05, nýbrž osvětlil i její příčiny a důsledky. Je to velká epopej, která nás pronikavě obeznámuje s poměry na Dálném východě na počátku století a odhaluje roušku světového politického dění i zápolení o moc, z kterého na počátku století výše vítězné až dosud neznámý ostrovní národ Japonci a nikoli velké, avšak prohrané Rusko, stojící na pokraji revoluce. Dnes, kdy se Dálný východ opět stává důležitým ohniskem světové politiky, je četba Thiessovy *Tragedie u Cušimy* zvláště poučná a zajímavá.

Krátká epizoda, která se upíná ke jménu ruského viceadmirála Makarova, který byl v únoru 1904 jmenován velitelem námořních branných sil ve Východní Asii, dává rusko-japonské válce jinou, novou tvářnost. Jeho vystoupení ukazuje, co zmuže silná osobnost, a zároveň, že i jednotlivci je podřízen nezměnitelnému osudu svého národa. I v jeho případě je jako v celé té válce možno najít náhodné příhody, šťastné i nešťastné, ale již nyní se nad nimi rozestírá neuprosnost historické sudby, která se musí vyplnit, ať proti tomu podnikají lidé cokoli.

Jednotlivec nebo národ — život obou se naplňuje podle týchž zákonů. Dá-li se jednou člověk po nepravé cestě, bude proň neplodné i vše to, co učiní rozumného a dobrého. Rusové začali válku s Japonci, aniž v ni doopravdy věřili. Japonci do ní šli v plném vědomí její významnosti a neodvratnosti. Vyrazili k útoku nikoli na obranu své cti, nýbrž k boji za život svého národa, který mohl být zajištěn jen vítězstvím. Rusko vklápalo do této války nerozhodně a neodpovědně. Lid ji nechtěl, car si jí nepřál; rozhodly o ní otázky hospodářské a prestižní.

A tak stihalo neštěstí vše, co Rusko na válečné stezce podniklo.

Autobiografické romány

Autor, který je zajímavý člověk, nemůže udělat nic lepšího, než vkládat do svých románů sebe. Co jiného hledáme v románech Rousseauových, Stendhalových, ba i Tolstého než autora? Po každé, když se nám v nich autor ztrácí, hrozí veliké nebezpečí, že nás začnou nudit.

H. de Montherlant

NOVÉ KNIHY

NOVÝ ROMÁN KNIHOVNY LIDOVÝCH NOVIN. Knihovna Lidových Novin pokračuje ve svém třetím ročníku novým původním románem Olgy Scheinpflugové *Přezítá smrt*. Je to dílo, okouzlující pestřím a bohatým dějem dobrodružného průzvuku i ladění i samotným podáním. Vypráví se v něm o člověku, který vsadí

celý svůj život na kartu smrti a zařídí jej v duchu tragické věštby, předpovídající mu, že ve třiceti letech zemře. Román, který má všechny předpoklady k tomu, aby okouznil čtenářovu obraznost a upokojil jeho dychtivost, je však něčím více než pouhým románem; vyznívá ve svém závěru jako poselství životního optimismu, kterého právě dnes lidstvo nejvíce potřebuje. Nepochybujeme, že čtenáři a odběratelé KLN jej uvítají s radostí.

Nic se mu nedařilo, nic mu nebylo k prospěchu, a když se přece stalo něco dobrého, obrátilo se to nakonec vniče.

Rozděstvenskij znal od samého počátku sudbu Ruska, která byla zároveň sudbou ruské povahy. Když vyplouval se svou eskádrou z Libavy, věděl, že vládu na moři již nelze pro Rusko vybojovat. Jeho mlčení, jeho osamělost, jeho nesmlouvavá tvrdost, již bylo slovíčko »nemožnost« neznámé — vše to ukazuje smrtelně vážnou odhodlanost hrdiny, který jako Hagen bude hájit posil předem ztracenou až do posledního dechu.

Jinak Makarov. Jeho zjev má v sobě cosi z jasně postavy Siegfriedovy. Jeho víra v úspěch byla nezlomena. Byl veliký svou silou, kterou dovedl za několik hodin udělat z malomyslných, pochybuujících mužů sbor válečníků, naplněných až do posledního muže neslýchanou bojovností, o které před tím nebylo ani zdání.

Tento urostlý voják s plnovousem — jeho vojáci mu říkali »vousáč« — tento muž mocného hlasu, hlučný v hněvu i v smíchu, chytrý a zároveň nebojácný, úporný dřič v práci a odvážný hazardér v boji, jemuž se jeho vlastní život nezdá důležitějším než život posledního z jeho vojáků, tento skvělý typ není nijak řídkým zjevem v ruské historii. Z téhož dřeva byli uděláni maršálové Kutuzov a Suvorov, admirál Senjavin a obránce Sevastopolu, generál Todleben. Většinou to byli mužové spíše stateční než opatrní, ale válečníci do morku kostí, vojáci, kteří v rozhodném okamžiku učinili instinktivně vždy to pravé a vždy našli východisko z obtížné situace.

Japonský admirál Togo si dal již dávno před válkou přeložit Makarovovy spisy do japonštiny a prostudoval je velmi pečlivě. Jakmile se v Tokiu dovedli o jeho příchodu na bojiště, byli přesvědčeni, že jde nyní do tuhého. Maršál Ojama mohl vésti pozemní válku jen tehdy, bylo-li zabezpečeno námořní spojení s ostrovní domovinou. V Port Arturu pracovali horečně na opravách havarovaných lodí. Až bude loďstvo zase v pořádku, nechá je člověk druhu Makarova ležet nečinně v přístavu? Jistě ne....

Ale Makarov zastihl v Port Arturu loďstvo, které si neosvojilo ani nejzákladnější taktické

obraty. Vždyť mělo za sebou sedm let vlády Aleksějevovy, vlády ochromivého ducha politika, jenž jakživ nebyl vojákem! Špatnou to zbraň dali Makarovovi do ruky! Nežbylo mu nic, než jí znovu nabrousit k boji.

O Makarovových taktických schopnostech bylo mnoho sporů. Se stanoviska válečné vědy byl jeho výjezd z přístavu 13. dubna chybný. Ale taktické chyby, kterých protivník nevyužil, neměly by nikdy rozhodovat při posuzování válečnické osobnosti.

Makarov však byl naprosto nenahraditelný. Výchova japonské armády a japonského námořnictva si vzala za vzor vojenskou výchovu pruskou a anglickou i v tom, že vůdce neisolovala, nýbrž z něho učinila jen typický výraz celku. Padne-li generál, nepadá proto ještě armáda. Na místo padlého vstoupí jiný, jenž je mu v podstatě roven.

Makarov si vzal do svého štábu nejlepší lidi a snažil se je naplnit svým duchem. V několika letech to mohlo mít pro ruské loďstvo značný význam — v několika nedělních to zůstalo bez účinku. Makarov byl muž smělého ducha, činný a praktický. Právě takového bylo v Port Arturu potřeba jako soli. Nač sáhl, to se mu dařilo. Zavedl nová, velmi prozirává obranná opatření, dal se horlivě do taktického školení mužstva a k tomu ještě uplatnil svůj vliv při budování portarturských pevností — vše to svědčilo o duchu, který strhává jiné s sebou, o šťastné ruce. »Námořní kadet, který jedná s rozvahou, prospívá státu více než vlnajový důstojník, který provádí formální správné rozkazy, jemuž dobře nerozumí.« Makarov sám jednal podle tohoto svého výroku a voják mu byl vědci. Především však různé skončoval se zásadou: »Nic neriskovat.« Věděl dobře, že základním zákonem války je věta: »Musím nasadit život, abych život zachránil« — a kdykoli to okolnosti jen trochu dovolaly, vedl své lodě k útoku na nepřítel. Dne 8. března přijel do Port Arturu a již v noci z 9. na 10. března se bily jeho torpedovky s Japonci a způsobily jim citelné ztráty. A konečně: Makarov byl znamenitý psycholog. Nezáležel tolik na tom, abychom vždy jednali správně, jako spíše na tom, abychom v rozhodnutí

Vladimír Groh:

MALÝ NÁROD

Z dlouhé zkušenosti lidského vývoje jest si třeba uvědomiti a stále znovu připomínati, že vedle biologických zákonů života jsou také zákony pospolitého lidského vývoje. Ze všech pouček totiž, které byly abstrahovány z poznatků o životě člověka, je nejdůležitější a základní ona, kterou Aristoteles vtělil v klasický výrok o člověku, tvorů pospolitých. Řády tohoto pospolitého lidského života nepochybně závisí velmi podstatně na životním prostředí a na biologických vlastnostech člověka, ale především a daleko nejvíce na ně působí jeho rozumné a citové zdroje, tedy vlastnosti duchové, kterými se člověk jako přírodní tvor liší od všech ostatních tvorů. Čím složitější organismus, tím mnohotvárnější jeho bytí, tím větší možnost úchylek a zásahů.

Pospolitost lidí je nejsložitějším organismem sama o sobě a jestliže se v ní ještě uplatňují těžko poznatelné a ještě těžce regulovatelné složky duchové, je pochopitelné, proč nedovedem vynajít snadný a lehce proveditelný plán na dokonale zařízení lidské společnosti.

Ona jediná, ničím nevyvrácená a trvale, bezpodminečně platná zásada o pospolitěm založení člověka, má ovšem také své praktické meze: jsou totiž určité hranice rozsahu společenských útvarů. Nejsou sice absolutní, nýbrž relativní, což znamená, že bez určitých předpokladů vnitřní souvislosti a vzájemnosti nemůže se pospolitý útvar udržeti, třeba byl vytvořen jakkoliv energickým zásahem sebe geniálnějšího jednotlivce. Proto se rozpadlo panství Šarukinovo, Chamurapiho, Kyrovo, Alexandrovo, Napoleono, proto měly tak přechodné trvání říše nájezdníků, ať šlo o Hylsy či Huny nebo kohokoliv jiného, a proto se často ještě dříve než jejich tvůrčové ztrácely umělé mocenské splence středověkých panovníků. Naproti tomu, přes všechnu původní a nikdy nezahlazenou rozdílnost svých složek

mělo úctyhodně dlouhé trvání římské imperium, protože spojovalo své příslušníky kladnými hodnotami; podobně pak zasahuje do světových dějin dnešní britské imperium, svým životem a ustrojením tak nápadně se v mnohém podobající staré římské říši. Patří ovšem k vrcholům státnického umění dáti velikému a různověrnému celku takovou míru společných zájmů, aby byly

překonány jiné rozdíly a jiní činitelé. Na dokonale státnickou neschopnost zahynula habsburská říše.

Zkušebním kamenem státnického umění byla, je a patrně ještě dlouho bude otázka národní, to jest způsob, jakým uvéstí v soulad s potřebami nebo přáními státně politického rázu národní svěbytnost a z ní vyplývající touhy.

(Revue »Věda a život« č. 8.)

chvilí vůbec jednali. Makarov nebyl u Port Arturu ani celých osmačtyřicet hodin a již si zjednal dvěma smělymi podniky lásku mužstva a zároveň neslychanou popularitu po celé Rusi.

X

Bylo dne 10. března. Za svítání došlo k útoku ruských torpedovek na první japonskou divisi torpedoborců a k boji mezi druhou japonskou divisi a ruskými torpedovkami »Stěreguščij« a »Rěšitělnyj«. »Rěšitělnému« se podařilo dostihnout v boji přístavu. »Stěreguščij« byl poškozen trefou do stroje, obklíčen japonskou trefou a zapleten do beznadějněho boje. Ze šířého moře se již blížil japonský admirál Dewa s třetí divisi. V Port Arturu byl pohotov k boji jen lehký křižník »Novik«, těžký křižník »Askold« teprve zatápněl pod kotly. Měl-li být »Stěreguščij« zachráněn, byla každá vteřina drahá. »Novik« vyplul ihned plnou parou z přístavu a náhle spatřil výšichni — pobřežní baterie, obrněné torpedovky —, že na hlavním štězni neobrněného křižníku zavlála admirálská vlajka. Makarov nevěchal, až bude mít »Askold« páru, ale vjel na »Novik« sám vstříce nepříteli. Semjonov líčí ve své knize »Rasplata« nadšení námořníků, když viděli, jak vrchní velitel bez ohledu na postavení, hodnost a opatrnost vyjíždí na malé, rychlé loď osobně do boje. Před přemoci Dewovy divise se musil Makarov ovšem stáhnout zpátky, ale hned nato vyrazil ještě jednou s »Askoldem«, pobřežní baterie zasáhly také do boje a tak bylo možno alespoň zabránit, aby se tonoucí torpedovka dostala nepříteli do rukou.

»V nerovném utkání, kdy dvě ruské torpedovky bojovaly nejprve s jednou japonskou a potom stál »Stěreguščij« sám proti obrovské přesile, utrpěli Japonci těžké ztráty. Torpedovka »Akebono« byla sedmadvacetkrát zasažena střelami a byla těžce poškozena. Dvě jiné japonské torpedovky havarovaly. Na »Stěreguščij« padla téměř všechna posádka i s kapitánem.

Následující dny přinesly ještě docela jiné novoty. A nyní se také ukázalo, že Makarov je něco víc než dobrý psycholog a statečný voják — že je to vůdce, který dovede v rozhodujících chvílích různě jednat.

Port Artur nebyl vhodný válečný přístav. Jeho vjezd byl úzký a nepohodlný a byl při nízkém stavu vody jen devět metrů hluboký. Ze čtyřadvaceti hodin dne mohly velcí obrněnci použít jen krátké doby k vjezdu, totiž doby přílivu, kdy se hladina zvedla o tři metry. V úzkém vjezdu byl kromě toho silný proud. Proto bylo nutno, aby byly obrněnce vtaženy z přístavu vlečnými parníky. »Za odlivu blokoval nízký stav vody válečné loďstvo v Port Arturu lépe než nejsilnější nepřítel.«

Togo využil pro sebe této nevýhody s přílivem a odlivem. Jednou zrána připlul za odlivu do Holubi zátoky západně od Port Arturu a zahájil nepřímé bombardování města a přístavu přes výšiny u Ljaotešanu. Jeho 30.5-centimetrové granáty, jejichž délka činila čtyři ráže — tak zvané »kufry« — létaly s jekotem přes

pahorky a dopadaly do přístavu, na skladiště, do ulic a na lodí. Toto střelení do terče se konalo dne 10. března. Rusové si připadali, jako by je někdo svázal a fackoval. Togo neměl při tom na mysli praktické výsledky, spíše morální účinek. Ale nepočítal s Makarovem. Až dosud trval celý ten obtížný manévř s vypulitím loďstva za přílivu vždy aspoň čtyřadvacet hodin. Dne 11. března vyjelo náhle celé ruské loďstvo v době přílivu za dvě a půl hodiny z přístavu, manévřovalo na širém moři a vrátilo se mezi párou a sedmou zase zpátky. »Nevěřili jsme svým očím,« píše Semjonov ve své knize, »naši mladí důstojníci byli bez sebe radostí.«

Nepřímé ostřelování začalo hned po odlivu a bylo ukončeno v polovině přílivu. Makarov pomýšlel již na příští. Když pak dne 22. března bitevní lodí »Fudzi« a »Jašima« znovu zahájily nepřímé bombardování, vraceli svázáni Rusové k největšímu překvapení Japonců všechny facky i s úroky. Nová pobřežní baterie na Ljaotešanu začala střelát granáty po japonských obrněncích. »Poběda« a poškozený »Retvizan« zahájily současně s vnitřního přístavu palbu, která byla řízena telefonickou pozorovací stanicí tak úspěšně, že »Fudzi« byla pro havarii nucena zastavit palbu po dvou hodinách. Za hodinu potom končil odliv. Makarov vjel z přístavu na »Petropavlovsk«, čtyři nepoškozené bitevní lodí pluly za ním, nepadly divisi japonských křižníků, kotvicích v zálivu, a donutily je k ústupu. Dáleko za obzorem dýmaly komíny hlavního japonského loďstva. Togo nabízel bitvu. Ale Makarov věděl, k tomu že ještě nepřišel čas — že musí být napřed »Pallada«, »Retvizan« a »Cesarevič« schopny boje. Držel se poblíž přístavu, pod ochranou pobřežních baterií — sám také připraven k uvitání Japonců. Togo však byl příliš opatrný, aby se odvážil bitvu v dostřelu pobřežních baterií Port Arturu. Měl nakázáno, aby šel lodí pro rozhodující chvíli, kdy bude vyhlídka na vítězství větší. Mohl čekat — štěstí mu hrálo do rukou!

Pod Makarovým vedením se domohla portarturská eskadra strategického významu. Rušilo volnost protivníkových pohybů, neboť vyvíželo skoro každý den a manévřovalo daleko v širém moři; stalo se tak stálým nebezpečím pro japonskou námořní plavbu. Ale ta potřebovala vzhledem k dopravě vojáků na Koreu právě nyní více bezpečnosti než kdy jindy. Aleksějev, který ponechal Makarovovi úplně volnou ruku, postaral se o to, aby byl do Port Arturu povolání výtečné vyškolení dělníci baitských loděnic, kteří za okolností nepředstavitelně obtížných provedli opravu poškozených lodí v rekordním čase a tak bezpečnost japonské námořní dopravy byla den ode dne menší.

Po prvním, nezdařeném pokusu o zatarasení portarturského přístavu odvážil se Togo v noci z 26. na 27. března nového. Tento pokus ztroskotal pro bědlost ruských námořníků a na obranných opatřeních Makarovových. Ruská flotila, místo aby byla zablokována, vyplula druhého dne ráno v plné síle na širé moře. Togo ustoupil.

Potom nadešla »osudná noc« — noc z 12. na 13. duben. To, co po ní následovalo, znamenalo naprostý obrát v průběhu války.

V šest hodin odpoledne za sněhové vánice a vlnobití se oddělily japonské torpedové divise, pověřené kladením min, od jádra japonského loďstva. Togo jim signalisuje se své vlnajkové lodí »Mikaza«: »Přeji vám mnoho zdaru.« Pomocný křižník »Koriu-Maru« odpovídá: »Za takového příznivého počasí musíme mít úspěch.« V několika minutách zmizela divise na západě v husté chumelenici. Kolem jedenácté v noci dorazila k Port Arturu a začala svou práci. Pobřežní baterie uvedly v činnost světlometů, čehož použili Japonci k určení vlastní police. Mléčné bílé světlo reflektorů však proniklo noční sněhovou vánici jen na velmi malou vzdálenost. Pokladači min nebyli objeveni.

Ne tak docela! Makarov našel, aby každou noc hlídal u vjezdu do přístavu za ruskou hradbou opoutaných min jeden křižník s několika torpedovkami. Ojeví-li se nepřátelské torpedovky nebo lodí, určené k zatarasení vjezdu do přístavu, měly strážné lodí přejít na jisté znamení k útoku. Admirál sám ztrávil skoro každou noc na křižníku, který měl hlídkovou službu. V neprůhledné vánici této noci z 12. dubna zpozoroval se svého stanoviska »podezřelé stíny a záblesky světla«, dal zjistit jejich přibližnou polohu a rozhodl se, že dá nazítří prozkoumat tuto oblast hledačí min.

Téže noci vyslal Makarov divisi torpedovek ke vzdáleným Ellotovým ostrovům, aby vyšetřila pravděpodobnou polohu vlastního jádra japonského loďstva. V sněhové vánici se dvě lodě — »Strašnyj« a »Smělýj« — vzdálily od ostatních. »Strašnyj« za chvíli spatřil ve směru své plavby flotilu torpedovek, zaradil se do ní a plul s ní celou noc. Když se rozbřesko, zpozoroval velitel, že je uprostřed Japonců — nebyla to totiž ruská flotila, nýbrž druhá japonská divise torpedoborců, která měla za úkol krýt odchod japonských pokladačů min. Japonci zpozorovali ovšem omyl stejně rychle, vrhli se na »Strašného« a brzy jej přemohli. Stroj byl zničen, slabé stěny proděravěny jako řešet, roura na vrhání torped rozbita, mužstvo mrtvé nebo těžce raněno. Nakonec střelil na tonoucí lodí jen její velitel, poručík Malějev, ještě s jedním námořníkem z kulometu na nepříteli. Než se zavřely vlny nad »Strašným«, skočil Malějev do vody, sám také zraněn. Vtom se vynořilo na obzoru pět komínů ruského obrněného křižníku »Bajana«.

»Smělýj« unikl Japoncům a podal admirálovi zprávu o boji. Makarov poslal »Bajana« na pomoc »Strašnému«. V zlosti nad tím, že se »Strašnyj« ztratil své divisi, zapomněl admirál, že v předehlé noci zahlédl »podezřelé stíny« jihozápadně od majáku na Lutín Rocku. V té chvíli se stal jen o to, že »Bajana« je v záchraně mlie rušen křižníky třetí japonské divise admirála Dewy, jenž přešel k útoku. Obrněný křižník vysadil z pravého boku záchraně čluny a pállil z levého na Japonce. Makarov dal ihned rozkaz k vjezdu. Vpředu plul

»Petropavlovsk«, za ním dýmaly »Poltava«, »Askold«, »Diana« a »Novik« — přímo na nepřítel! »Bajana« se podařilo zachránit jen pět námořníků; pak se začal do bitevní čáry a boj začal na vzdálenost padesáti kabelů (asi devět kilometrů).

Admirál Dewa pomalu ustupoval. Makarov se hnul za ním. Vtom se vyvalily nad obzorem sloupy dýmu — to byla první divise admirála Toga: sedm bitevních lodí a dva nové obrněné křižníky, právě došlé z Evropy — »Nišika« a Kasugas.

Teď se obrátil na ústup Makarov a Togo pronásledoval. Vzdálenost mezi soupeři se rychle zmenšovala, protože Japonci pluli nejvyšší rychlostí a jejich lodí byly rychlejší než ruské pancéřníky. Ruský voj uzavíral křižník »Diana«. Vzdálenost »Diany« od »Mikazy« činila již jen 38 kabelů (7 km). Mužstvo u děl na zádi »Diany« očekávalo, že Togova vlnajková loď začne každou chvíli střelát na »Dianu«. Ticho působilo zlověstně. Proč mlčí Togo?

Zatím vjely z přístavu bitevní lodí »Peresvět«, »Poběda« a »Sevastopol« a připojily se k hlavnímu ruskému loďstvu. Hodiny ukazovaly 9 hodin 30 minut odpoledne. Makarova vlnajková loď se blížila oblasti pevnostních děl.

»V 9 hodin 40 minut se nepřítel vzdal pronásledování, aniž vypálil jedinou ránu, a vzal kurs na západ.« Trináct minut později, když chtěl »Petropavlovsk« zatocit, aby zahájil nový manévř, došlo rychle za sebou ke čtyřem ohlusuším výbuchům: vlnajková loď najela na minu, která prorazila spodek lodí; osmáct torped ve skladišti obrněnce vybuchlo, praskly všechny kotly a hned nato vyletělo do povětří skladiště střeliva. Bitevní loď se rozlomila v půli, přední stěžeň se zlomil, zád se zvedla do výše, lodní šrouby se šilene otáčely ve vzduchu, plněm dýmu. Za několik vteřin zmizel »Petropavlovsk« ve vlnách.

Kontradmirál kníže Uchtomskij dal na »Peresvět« ihned signál: »V kýlové čáře za mnou!« Eskadra se zatocila na západ směrem k Bílé Vlčí hoře. Torpedovky spěchaly zachraňovat. Třicet minut po tom obrátil kníže Uchtomskij opět kurs, aby vplul do přístavu. Tu bylo slyšet nový výbuch. Bitevní loď »Poběda« najela na minu jiného pole a naklonila se o 11 stupňů na pravý bok, ale mohla se ještě dovléci do přístavu.

Japonci se na to dívali jako zkameněli. Jejich miny a duše předků bojovaly za ně.

»Z »Petropavlovsk« se zachránilo 7 důstojníků a 73 mužů, mezi nimi velkoknize Cyril, dnešní »car« emigrantů. S vlnajkovou lodí zmizelo ve vlnách 600 mužů, 31 důstojníků, šéf námořního štábu kontradmirál Molas, slavný malíř bitev Verěšagin a velitel ruských námořních sil na Dálném východě, Makarov.

Zbožný Togo, který o tom věděl víc než císař a který chápal lépe než kdo jiný, jak si zde štěstěna zahrála, odpověděl takto:

»Úspěch, kterého bylo tentokrát dosaženo při útoku na Port Artur, byl přivoděn především velkou mocí a ctností Vašeho Veličenstva, neboť lidská síla by nic takového nesvedla. Milostivá slova Vašeho Veličenstva oceňuji proto naše zásluhy příliš vysoko.«

PŘÍTOMNOST

ukládá starati se pečlivému otci o

BUDOUCNOST

rodiny

V vhodný způsob této péče

životní pojistkou

poradí Vám

Čs. akciová pojišťovna

Praha II., Spálená 49 - Telefony 544-41-4